

Kontaktpersoner för ungdomar genom socialtjänsten

- en studie om hur dessa insatser
avslutas

Sini Teng

Förord

Kontaktperson tillhör en av de vanligaste insatserna inom socialtjänstens öppenvård för ungdomar och har funnits i snart trettio år. På flera sätt skiljer sig kontaktperson från socialtjänstens övriga insatser. Den bygger på frivillighet. Den förutsätter att kvinnor och män engagerar sig och ställer upp som kontaktpersoner. Den är också populär – både ungdomar och föräldrar begär att få en kontaktperson.

Trots insatsens popularitet, relativt långa historia och frekventa tillämpning finns ytterst lite forskning. Rapporten fyller därför ett stort behov. Studien bygger på ett stort material i form av aktstudier och intervjuer med både socialsekreterare och unga vuxna som själva haft kontaktperson.

Analysen bekräftar det som så kan tyckas så självklart, nämligen att ungdomars delaktighet i processen är viktig, att bra matchning mellan kontaktperson och ungdom har stor betydelse och att regelbunden uppföljning oftare leder till planerade avslut. Det är värdefull kunskap att ha med sig i det dagliga arbetet. Rapporten visar också på ett stort behov av mer forskning inom området.

Sini Teng har lång erfarenhet av arbetet som kontaktsekreterare och hennes gedigna yrkeskunskaper har varit utgångspunkt för studien. Hon har under sex månader varit tjänstledig från sitt ordinarie arbete för att istället arbeta med denna rapport på FoU-Södertörn - en möjlighet som erbjuds anställda inom några av FoU-Södertörns ägar-kommuner. Sini Tengs arbete vid FoU-Södertörn har redan lett till justeringar av arbetssättet på hennes egen arbetsplats och det är nu vår förhoppning att rapporten kommer att inspirera även andra kommuner att förbättra sina kontaktpersonsinsatser.

Kristina Engwall
Forskningsledare FoU-Södertörn

Författarens förord

Det är flera personer som jag vill tacka för att de har bidragit till denna rapport med sina åsikter, sin kunskap eller med sitt stöd på annat sätt. En som bidragit på alla dessa sätt är min handledare på FoU Södertörn, Kristina Engwall: ett hjärtligt tack till dig för dina kloka råd och din härliga personlighet!

Ett varmt tack går också till referensgruppen som så generöst bidragit med sina synpunkter: Gunnel Hartvig Egebark, Kristin Svensson, Susanne Svensson och Åsa Kågner. Utan dataexpertis hade jag inte lyckats få alla siffrorna rätt och det tackar jag Björn-Olov Rahm för! Jag vill också tacka alla mina kolleger och chefer både på FoU Södertörn och på min vanliga arbetsplats för stöttning under denna resa.

Jag vill förstås även tacka professor Bo Vinnerljung för den ursprungliga idén till denna studie och för hjälpen jag fått när jag bett om den!

Min allra ödmjukaste tacksamhet går till de intervjupersoner som förblir anonyma, både ni socialsekreterare som tog er tid att svara på frågorna på ett högst kompetent sätt och ni som i studien kom att kallas för ”unga vuxna” som delade med er av era kloka reflektioner och egna erfarenheter med en generositet och eftertanke! Ni tillförde den här studien ytterligare en dimension!

Slutligen så tackar jag min familj som alltid gör allting möjligt!

Tullinge 2010-10-04

Sini Teng

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Bakgrund	6
Olika typer av kontaktpersoner	8
Syfte och frågeställningar.....	9
Varför studera avslut?	10
Sammanbrott eller oplanerat avslut?	10
Material och rapportens innehåll.....	11
Kapitel ett: Aktstudien	13
Variablerna i studien	14
Sammanställning av akterna.....	14
Ungdomarna bakom akterna	15
Aktualitet i socialtjänsten	15
Bifall till insatsen kontaktperson.....	17
Under uppdragets gång.....	19
Mot ett avslut.....	22
Avslutningsformerna	23
Planerade avslut.....	25
Oplanerade avslut.....	31
Kapitel två: Intervjuer med socialsekreterare.....	40
Intervjuerna	40
”Behovsbedömningen”- socialsekreterarnas syn på behoven.....	40
”Under uppdraget” – om uppföljningens vara och icke vara.....	41
”Avslut” - från verkliga fall till drömscenarior.....	42
”Vidare funderingar” - utvärdering av insatsen	43
Kapitel tre: Intervjuer med unga vuxna som har haft kontaktperson.....	45
Intervjuerna	46
Före – Jag var inte på rätt spår	46
Under – Vi hade alltid kul och kom bra överens.....	47
Avslutet - Du behöver inte mig längre	48
Reflektioner – Utan kontaktperson hade jag blivit mer osocial.....	49
Kapitel fyra: Analys	51
En tillbakablick	51
Samråd kontra uppsagda - de två största kategorierna.....	51
Några jämförelser mellan de övriga kategorierna	53
Är avslut viktigt?.....	54
Avslutande ord och vidare frågor.....	55
Litteraturförteckning	58

Inledning

Under en intervju frågade en 30-årig blivande kontaktperson vad insatsen han skulle engagera sig i hade för effekter. I vanlig ordning började jag berätta om vilka ungdomar som fick insatsen kontaktperson men insåg att det inte alls var det den nyfikna blivande kontaktpersonen frågade efter. Jag tittade på honom och hörde mig själv säga det enda jag visste: ”Alla verkar nöjda.”

För några år sedan då jag var ny i min roll som kontaktsekreterare deltog jag i ett seminarium där bland andra professor Bo Vinnerljung föreläste och påpekade den obefintliga forskning som gjorts kring insatserna kontaktperson och kontaktfamilj. Några år senare kände jag mig mogen för att ta steget att börja studera insatsen själv. På grund av den bristfälliga forskningen uppkom problemet att välja inriktning för studien. För att få hjälp med att orientera mig i denna djungel av idéer kontaktade jag Bo Vinnerljung och bad om tips för studieinriktning. Han svarade snabbt och utförligt med ett förslag att studera sammanbrott i insatser med kontaktpersoner och kontaktfamiljer. Tacksamt tog jag till mig idén och kontaktade FoU-Södertörn för att diskutera studien vidare. Efter konsultation med min blivande handledare kom jag fram till att bara studera kontaktpersoner då insatser med dessa är än mindre utvärderade än insatserna med kontaktfamilj. Jag valde också att inte bara fokusera på sammanbrotten och dess orsaker utan även titta på de faktorer som gör att insatserna fullföljs i ett försök att få en helhetsbild av alla insatserna. Ansökan om att få genomföra studien godkändes av FoU-Södertörn och dess styrgrupp och jag fick möjligheten att bedriva studien med sex månaders projektstöd.

Bakgrund

Kontaktperson och kontaktfamilj nämndes för första gången i lagtexten när Socialtjänstlagen kom år 1982. I propositionen från 1979/80 diskuteras att socialtjänsten skall arbeta förebyggande och ta tillvara frivilligt engagemang som finns ute i samhället. Kontaktperson ersatte övervakare enligt tidigare vårdlagen och förväntades kunna vara verksam på fler områden än en övervakare. Dessutom ville man komma bort från tvånget som övervakare medförde. Man hade förhoppningar om att insatsen skulle nå så många som möjligt:

Kontaktpersonens väsentligaste uppgift skall vara att fungera som ett personligt stöd och hjälpa till på olika sätt. ... Kontaktpersonen skall även kunna underlätta för den enskilde att ordna utbildning, att söka arbete och att skaffa bostad. Han skall också söka hjälpa den enskilde till en meningsfull fritidssysselsättning. Det är samtidigt viktigt att kontaktpersonen inte 'tar över' vad den enskilde kan göra själv utan i stället söker aktivera honom (prop. 1979/80 s.228).

Särskild stor vikt lades vid den enskildes egen vilja, frivilligheten i insatsen samt att kontaktpersonerna skulle ges möjligheter att utföra sitt uppdrag. Detta ställde krav på kontaktpersonerna och rekryteringen av dessa:

Kontaktpersonerna kommer enligt utredningens förslag att kunna ges betydelsefulla och mångskiftande uppgifter. Detta kommer att ställa stora krav på såväl personliga egenskaper som kunskaper. I vissa fall behöver kontaktpersonen ägna åtskillig tid åt sin uppgift. Socialutredningen anser att det inte sällan kan vara att föredra att man anlitar en förtroendevald eller en helt utanför socialtjänsten stående person. Bl.a. har det stor betydelse att den enskilde får en kontaktperson som han känner förtroende för. Kontaktpersonen bör därför kunna utses bland såväl socialtjänstens personal och förtroendevalda som andra personer. Samverkan med olika organisationer bör få betydelse för rekryteringen (prop. 1979/80 s.229).

Kontaktpersonerna skulle inte vara skyldiga att rapportera till socialtjänsten utan relationen mellan en kontaktperson och den enskilde skulle bygga på förtroende.

Socialtjänstens stödåtgärder kallas för insatser. Enligt Socialstyrelsen betyder insats en handling som är inriktad på (visst) resultat (Socialstyrelsen 2009). Det finns en mängd olika insatser och de som utförs på "hemmaplan", det vill säga de som är frivilliga för familjen och där stödet ges medan familjen bor hemma, kallas för öppenvårdsinsatser.

År 2008 var kontaktperson tillsammans med kontaktfamilj den näst vanligaste (10 600 ungdomar) öppenvårdsinsatsen i åldrarna 13 till 20 efter "personligt stöd" (14 000 ungdomar) som avser behovsprövat stöd och behandling som ges till barnet/den unge och som kan utföras av t.ex. socialsekreterare, behandlingsassistent eller dylikt (Socialstyrelsen 2009).

Under åren 2003-2005, som denna studie avser, var insatsen kontaktperson och kontaktfamilj den vanligaste öppenvårdsinsatsen i Sverige. I den kommun vars kontaktpersonsinsatser är föremål för denna studie, påbörjades det under åren 2003-2005 drygt 100 kontaktpersonsinsatser.

Alla insatser från socialtjänsten föregås av en utredning enligt 11 kap 1§ Socialtjänstlagen. Utredningen påbörjas antingen efter att ungdomen eller dennes vårdnadshavare har ansökt om stöd eller efter att en anmälan om missförhållanden inkommit från t.ex. skola, polis eller enskild person.

Utredningstiden är maximalt fyra månader, under den tiden tar socialsekreteraren de kontakter denne bedömer som nödvändiga för att få en så komplett bild av barnets eller ungdomens situation som möjligt. Utredningen avslutas antingen med insats eller utan vidare åtgärd. Verkställigheten skall ske så snart som möjligt, dock senast inom tre månader från beslutsfattandet. Om tidsramen inte följs riskerar kommunen att få er lägga vite.

För att få en kontaktperson måste man ha behov som, enligt socialsekreterarens bedömning, överensstämmer med insatsen, men skälen kan variera. Det kan handla om att ungdomen befinner sig riskzonen för ett socialt utanförskap genom att t.ex. umgås i kriminella kretsar eller att denne isolerar sig hemma. Brister i hemmiljön kan också leda till behov av ytterligare en vuxen. Insatsen kontaktperson är en frivillig insats vilket innebär att vårdnadshavare - och ungdomen om denne fyllt 15 år - måste samtycka till insatsen.

När ungdomen, dennes vårdnadshavare och kontaktperson har godkänt matchningen bestäms innehållet i den nya relationen. Uppdragen för kontaktpersonerna är individuellt utformade efter socialsekreterarens uppfattning av ungdomens behov men bestäms oftast i samråd med familjen. Syftet med insatsen kontaktperson är att stödja ungdomen på olika sätt på dennes fritid till exempel genom att introducera en fritidsaktivitet, hjälpa till att hitta sysselsättning eller att samtala. Kontaktpersonen och ungdomen träffas några timmar varje vecka på kvällstid eller under helgen.

När insatsen har påbörjats gäller beslutet i regel i sex månader. Därefter måste ett nytt beslut fattas ifall insatsen ska fortsätta. Då insatsen är behovsprövad, varierar längden från några månader till flera år beroende på ungdomens situation och behov.

Kontaktpersonerna är ”vanliga” människor och betecknas i lagtexten som ”lekmän”. Som lekmän ska de inte utföra ett professionellt behandlingsarbete utan vara ett medmänskligt stöd. Det är socialnämnden som utser en kontaktperson vilket i praktiken innebär att de rekryteras av socialsekreterare eller, i vissa kommuner, kontaktsekreterare som har det som sitt specifika uppdrag. I den undersökta kommunen intervjuar kontaktsekreteraren den blivande kontaktpersonen, tar referenser och inhämtar utdrag ur polisregistret samt andra offentliga register. Faktorer som styr godkännandet är att kontaktpersonerna har en stabil livssituation, lever efter de regler som samhället har satt upp samt uppfattas som goda förebilder.

Ungdomar kan ibland ha egna önskemål om vem kontaktpersonen ska vara eller åtminstone vilka intressen som personen ska ha. De egna förslagen är oftast lärare eller fritidspersonal som ungdomen sedan tidigare har ett förtroende för. Om personen i fråga är positiv till ett uppdrag som kontaktperson och socialsekreteraren bedömer att lösningen är bra så görs en likadan utredning med intervju och registerutdrag som om den hade gjorts med en okänd.

Kontaktpersonerna är arvoderade vilket innebär att de får en beskattningsbar ersättning samt en omkostnadsersättning som ska täcka de kostnader som kan tänkas uppkomma.

Olika typer av kontaktpersoner

Inom socialtjänstens olika verksamheter: barn- och ungdomsenheterna, vuxenheterna med inriktning på missbruk och socialpsykiatri samt inom funktionshinderområdet används insatsen kontaktperson. I denna studie undersöks dock enbart de kontaktpersonsinsatser som har varit riktade mot ungdomar och omnämns i 3 kap 6 § tredje stycket SoL:

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

Nedan följer beskrivningar av några andra typer av kontaktpersoner inom andra områden:

Särskilt kvalificerad kontaktperson (enligt 3 kap. 6 § fjärde stycket Socialtjänstlagen). En person som utses av socialnämnden med uppgift att ge barnet eller den unge särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka risk för missbruk, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen skall ha viss erfarenhet och utbildning som kan bedömas som lämplig för uppdraget. Särskilt kvalificerad kontaktperson kan även tillsättas med stöd av 22 § LVU oberoende av den unges eller vårdnadshavarens önskan eller samtycke.

Denna typ av kontaktperson har funnits i lagtexten sedan år 2007 och innebär att kommunerna är skyldiga att erbjuda detta bistånd. I den undersökta kommunen har man innan år 2007 använt uttrycket i samband med de kontaktpersoner som köptes in av privata aktörer men efter den nya lagen tillkom började man att rekrytera egna ”särskilt kvalificerade kontaktpersoner”.

Vid övervakat umgänge. En domstol kan med stöd av Föräldrabalken besluta om en kontaktpersons närvaro vid umgängestillfället mellan barn och dess förälder under en

viss period. Kontaktpersonen fungerar som en övervakare under eller till och från umgänget (Ekbom & Landberg 2007).

LSS (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade). Inom funktionshinderområdet finns möjlighet att med stöd av denna lagstiftning bevilja insatsen kontaktperson som har som uppgift att vara en kompis och främja den funktionshindrades sociala liv och delaktighet i samhället i övrigt.

Kontaktfamilj. Omnämns i lagtexten, tillsammans med kontaktpersonerna, vara av lekmanakarakter. Kontaktfamilj är en insats från socialtjänsten och används ofta för de yngre barnen i syfte att avlasta föräldrarna och erbjuda barnet ytterligare stöd och stimulans genom att ta emot denne i sitt hem varannan eller var tredje helg (Nilsson 2005).

Syfte och frågeställningar

Den begränsade forskning som bedrivits inom området har liksom officiell statistik en tendens att se kontaktperson och kontaktfamilj som EN insats trots att det handlar om två olika (t.ex. Andersson & Bangura Arvidsson 2001). Dessa har två faktorer gemensamt: frivilligheten och att den utförs av lekmän. I övrigt finns det anmärkningsvärda skillnader, bland annat är det oftast yngre barn som beviljas en kontaktfamilj medan kontaktperson oftare tillsätts för ungdomar. Också utförarna är, förutom att de är lekmän, helt olika. Kontaktfamiljerna består oftast av både föräldrar och barn medan kontaktpersonerna utför sina uppdrag själva.

Det övergripande målet med denna studie är att skapa kunskap om insatsen kontaktperson med utgångspunkt i hur och varför de avslutas. Kunskapen kan i sin tur utmynna i att handläggningen i dessa ärenden förbättras. Syftet är att genom tre olika delundersökningar - aktstudie, intervjuer med handläggare och med dem som haft insatsen - få vetskap om hur avsluten i insatser har skett och vad bakgrunden till dem är.

De centrala frågeställningarna är:

- På vilket sätt sker avsluten i insatser med kontaktpersoner?
- Går det att urskilja ett samband mellan en form av avslut och andra faktorer som t.ex. ålder, problematik eller andra pågående insatser i socialtjänsten?
- Hur har personer som haft olika avslut upplevt sin kontaktpersons-insats?
- Hur ser socialsekreterarna på insatsen och dess avslut?

Varför studera avslut?

Trots att insatsen kontaktperson är mycket vanlig och har använts under lång tid så saknas det forskning kring detta. *Vad vet vi om insatsen kontaktperson/familj?* är en kunskapsöversikt skriven av Gunvor Andersson och Maria Bangura Arvidsson (2001) med avsikten att granska den forskning som hade gjorts kring dessa vanliga insatser. De fann en brist på forskning inom området och samlade ihop även C- och D-uppsatser. Den samlade bilden var att insatser med kontaktpersoner och kontaktfamiljer upplevs som positiva av alla parter och verkar pågå så länge alla är nöjda. Om avsluten i kontaktpersonsinsatserna skriver de:

Vi vet att insatsen kan fortgå i många år, men vi har ingen systematiserad kunskap om när, på vilket sätt och varför den avslutas. Vi vet inte heller i vad mån kontakter fortsätter efter det att insatsen formellt avslutats, även om det i tidigare intentioner formulerats en förhoppning om att kontakter ska fortsätta som vänskapsrelationer.

Avslutandet av en pågående insats är enligt Svenska Kommunförbundet lika viktigt som tillsättandet (Svenska kommunförbundet 2000). De framhäver vikten av att regelbundet följa upp och utvärdera om målsättningen uppnåtts eller om förutsättningarna förändrats. De insatser som pågår längre än tre år bör noggrant ses över då det bakom dem kan dölja sig en allvarlig social problematik som också kräver andra insatser. Att avsluta är även viktigt om det uppstått en naturlig kontakt mellan klient och kontaktperson, då man istället bör uppmuntra den naturliga kontakten och avsluta den formella.

Avsluten i sig, vare sig de är planerade eller oplanerade, visar inte på huruvida insatsen har varit "lyckad" eller "misslyckad" och inte heller hur de inblandade upplevde den. Vinnerljung et al (2001) menar dock att sammanbrott i praktiken är en påtaglig och viktig aspekt på "outcome" av insatsen för den ansvarige kommunen. Ett sammanbrott innebär att man inte kunnat genomföra den vård man betalat för. De menar att det är tveksamt om det är meningsfullt att bedriva en viss typ av vård om en stor del av insatserna havererar.

För att kunna mäta hur lyckad eller misslyckad insatsen med kontaktpersonerna varit skulle föreliggande studie behöva vara mycket mera omfattande. Dessutom skulle frågor som "lyckad enligt vem?" eller "jämfört med vad?" uppstå. En sådan studie innebär även svårigheter att mäta om målen är uppnådda, dels för att syfte med insatsen ofta saknas i befintliga dokument, dels för att det är svårt att veta vem som bedömer om målen är uppfyllda.

Sammanbrott eller oplanerat avslut?

Den forskning som inspirerade denna studie handlade om sammanbrotten vid placeringar av ungdomar i dygnsvård. I den studien (Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle Westermarck 2001) undersöktes alla placeringar av tonåringar ett visst år genom aktstudier. Författarna undersökte hur vanligt det var med sammanbrott och vilka faktorer som

ökade risken för ett sådant. De fann att 30-37 % av insatserna avbröts inom fem år och att det oftast skedde på initiativ av tonåringen. Faktorer som ökade risken för sammanbrott var bland annat tonåringens asociala beteende, psykiska problem, om avståndet mellan hemmet och vårdmiljön var längre än 10 mil och om placeringen orsakats av ett sammanbrott i den förra placeringen. I forskningsrapporten definieras tre olika typer av sammanbrott:

Tydliga sammanbrott – Innebär att insatsen avslutas, inte för att den var planerad utan för att någon av parterna (vårdgivaren, tonåringen eller socialtjänsten) av någon anledning inte vill fortsätta.

Definitionsmässigt tveksamma sammanbrott – Innebär att föräldern/föräldrarna tar tillbaka sitt samtycke till insatsen vilket leder till att den avslutas.

Misstänkta sammanbrott – Föreligger då det kan antas röra sig om ett maskerat sammanbrott. På pappret kan det se ut som om man varit överens om att avsluta men övriga omständigheter pekar på att det rör sig om ett sammanbrott.

Dessa definitioner räckte inte till för att motsvara den vidd av variationer i avslutningsformer som visade sig i denna studie. För att kunna få fram både risk- och framgångsfaktorer gällande olika typer av avslut behövde jag även undersöka de insatser som avslutas enligt planeringen. Det uppstod ett behov att finna nya kategorier där så många olika former av avslut som möjligt kunde ingå. Ordet sammanbrott har i denna studie ersatts mot oplanerat avslut och när insatserna avslutas enligt planeringen kallas de för planerade avslut. Dessa kategorier presenteras längre fram i rapporten.

Material och rapportens innehåll

Studien bygger på aktstudier, intervjuer med socialsekreterare och unga vuxna som haft kontaktperson. Rapporten är därmed indelad i tre materialdelar samt ytterligare en del som utgörs av analysen. Den första delen utgörs av materialet från aktstudien och kapitlet börjar med en sammanställning av alla de studerade akterna. Därefter redovisas de olika avslutningsformerna med exempel från akterna.

Den andra delen består av en sammanställning av intervjuerna med socialsekreterare och följer den ordning som frågorna ställdes: före, under, avslut och övriga reflektioner.

Den tredje delen är en sammanställning av intervjuerna med unga vuxna som har haft en kontaktperson under de år som studien omfattar.

Etiska aspekter

Trots att jag i mitt vardagliga arbete har tillgång till akterna på socialförvaltningens barn- och ungdomsenhet innebär det inte att jag får titta in i vilken akt som helst. Sekretessen inom förvaltningen innebär att man har tillåtelse att vara inne i de akter som man arbetar med men inga andra. Därför ansöktes tillstånd hos chefen för Individ- och familjeomsorgen för att undersökningen skulle kunna genomföras.

Namn på de ungdomar vars fall presenteras i aktstudien har bytts ut och ibland har även oväsentliga uppgifter ändrats i syfte att avidentifiera personerna. Alla ungdomar hade svenskklingande namn varför även de påhittade namnen är svenska.

Även de unga vuxna och socialsekreterarna som intervjuades är anonymiserade.

Referensgrupp

I syfte att få synpunkter och nya perspektiv på materialet bildades en referensgrupp bestående av fyra personer, en socialsekreterare, en kontaktsekreterare, en gruppleddare på ungdomsenheten samt en före detta enhetschef på en barn- och ungdomsenhet. Referensgruppen träffades vid två tillfällen.

Kapitel ett: Aktstudien

I studien ingår 75 kontaktpersonsinsatser som startades någon gång mellan åren 2003 och 2005 i en stor kommun i södra Stockholm. Journalerna har granskats strukturerat avseende definierade variabler inklusive typ av avslut.

Akterna på socialtjänsten i denna kommun är sedan år 2000 datoriserade men det finns även en personakt i pappersform där alla handlingar som rör personen förvaras. I denna studie har jag inte studerat pappersakterna utan enbart datajournalerna. I dataprogrammet arbetar socialsekreterarna med att registrera beslut och med att skriva utredningar och journalanteckningar i de enskilda ärendena.

Journal förs fortlöpande under ärendets gång i kronologisk ordning. Myndighetens skyldighet att dokumentera samt anvisningar om vad dokumentationen bör innehålla anges i både Förvaltningslagen och Socialtjänstlagen. Socialstyrelsen har upprättat allmänna råd för dokumentation (SOSFS 2006:5). Där framgår bland annat att under insatsens genomförande ska det dokumenteras vad som kommer fram vid kontakter med den enskilde, namnen på dem som praktiskt genomför insatsen och andra involverade, t.ex. anhöriga och myndigheter.

Det finns flera svårigheter med aktstudier enligt Billquist och Johnsson (2007). Till exempel är akterna inte insamlade i forskningssyfte och det saknas ofta värdefull information för forskningen. Journalerna är socialsekreterarens produktion och presenterar ett myndighetsperspektiv som är influerad av den enskilde socialsekreterarens egna värderingar, antaganden, organisationskultur och anställningsförhållanden. Journalen får enligt Billquist och Johnsson ofta en funktion av redogörelse och ger därmed ingen fullständig bild av händelserna.

Med hjälp av journalprogrammets sökmotor framtoogs listor på personer som beviljats insatsen kontaktperson under åren 2003, 2004 samt 2005. Därefter öppnades varje ungdoms egen journalsida där all journalföring och utredningar finns samlade.

Varje akt undersöktes strukturerat, från första kontakten till dess att insatsen kontaktperson hade avslutats. Både utredningar och journalanteckningar lästes igenom och data om de på förhand framtagna variablerna registrerades. Varje akt tilldelades ett löpnummer vid dataregistreringen i syfte att avidentifiera dem.

Då studien ämnar undersöka insatsen kontaktperson för ungdomar har en avgränsning gjorts gällande ålder. Med ungdomar avses i denna studie de personer som vid tillsättandet av kontaktperson var 13 till 20 år gamla. Denna definition gjordes då den även används i den aktuella kommunen för att åtskilja barn- och ungdomsenheterna. Det finns emellertid yngre personer, till och med små barn, som av olika anledningar kan få insatsen kontaktperson. I de fall, speciellt för de små barnen, kan kontakt-

personsinsatsen vara riktad mot föräldern snarare än barnet. På grund av ålder exkluderades sammanlagt 26 insatser.

Ett annat inklusionskriterium är att insatserna ska vara avslutade. Pågående insatser är inte intressanta för studien då själva avslutet är en viktig variabel. Fyra insatser, som var pågående, exkluderades.

Det finns även sex ungdomar som av en eller annan anledning aldrig fick sin kontaktperson trots att de blivit beviljade insatsen. Även om de hade kunnat vara intressanta för studien så räknas de bort eftersom det inte fanns någon insats och därmed inget avslut.

Som nämnts i början kom studien därmed att omfatta totalt 75 akter.

Variablerna i studien

Från alla akter samlades samma variabler för att senare utgöra jämförelser mellan de olika avslutningsformerna. Flera valdes då de utgör fakta som finns i varenda akt. En variabel som saknas i denna studie är etnicitet. Detta beror på att den är svår att fastställa ur aktmaterialet; att utgå ifrån att namn med utländsk klang visar på bakgrund i annat land kan vara missvisande. I analysen fäster jag därför ingen uppmärksamhet vid etnicitet. Men om man tittar på namnen och uppmärksammar bara de fall där både för- och efternamn är utländska utgör de 24 %.

Variabler som har sökts handlar delvis om ungdomens egen situation, det vill säga ålder, kön och vilka han/hon bor med. Hur ungdomen har blivit aktuell på socialtjänsten och hur länge denne varit aktuell innan denna insats är variabler som ger en bakgrund för insatsen kontaktperson. Ungdomens problematik som leder till att han/hon beviljas kontaktperson har delats in i *eget beteende* och *miljöfaktorer*. Jag har tittat på huruvida ungdomen haft insatser före denna och vilka de har varit. På samma sätt har samtliga andra insatser registrerats. Vem som har tagit upp frågan om kontaktperson och om ungdomen eller dess familj har haft ett eget förslag på lämplig kontaktperson är också variabler som undersökts. Socialtjänstens rutiner kring handläggningen av insatsen som t.ex. förekomst av skriftliga uppdrag och uppföljningstäthet har registrerats. Till sist har insatsens längd, avslutningsformen och vidare åtgärder från socialtjänsten granskats.

Sammanställning av akterna

För att skapa en helhetsbild av materialet och för att senare kunna göra jämförelser mellan olika avslutningsformer redovisas först en sammanställning av alla akterna.

Om man beaktar vad som är vanligast förekommande i varje variabel så skulle en ”typisk” kontaktpersonsinsats kunna se ut på detta sätt:

Kalle är en pojke på nästan 16 år. Han bor med en ensamstående mamma och har varit aktuell inom socialtjänstens barn- och ungdomsenhet längre än tre år. Familjen blev aktuell på socialtjänsten genom en anmälan som gjordes från Kalles skola och familjen har före denna insats haft insats från öppenvården. Att Kalle nu skulle få en kontaktperson berodde på hans eget beteende snarare än av miljöskäl och det var socialsekreteraren som kom med idén om en kontaktperson för Kalle. Varken Kalle eller familjen hade något eget förslag på en kontaktperson, Kalle fick sin kontaktperson direkt efter avslutad utredning.

Under tiden när Kalle träffar sin kontaktperson har familjen även andra öppenvårdsinsatser från socialtjänsten. Kontaktpersonen får ett skriftligt uppdrag från socialsekreteraren och kontakten mellan socialsekreteraren och kontaktpersonen sker minst var tredje månad.

Uppdraget kommer att pågå mellan sju och elva månader varefter det avslutas oplanerat på grund av uppsägning. Troligtvis är det Kalle som meddelar socialsekreteraren att han inte längre vill träffa kontaktpersonen. Efter att insatsen kontaktperson avslutas blir det inga fler insatser från socialtjänstens sida och Kalle avslutas på socialtjänsten.

Ungdomarna bakom akterna

De ungdomar som togs med i studien var mellan 13 och 20 år gamla. Snittåldern var 15,8 år. Hade inte de under 13 år exkluderats från studien så hade snittåldern självfallet blivit lägre. Pojkarna är något överrepresenterade och står för 61 % av dem som haft insatsen kontaktperson.

Enligt Statistiska Centralbyrån bor majoriteten av barn med sina biologiska eller adoptivföräldrar. År 2008 bodde 74 % av Sveriges barn med båda sina föräldrar. Siffran blir dock lägre ju längre upp i åldrarna man kommer och av 17-åringarna var det bara 58 % som bodde med båda föräldrar (www.scb.se). I denna studie var det 16 % som bodde med båda föräldrarna. Hälften av ungdomarna bodde med en ensamstående förälder varav de allra flesta (33 ungdomar av 37) bodde med en ensamstående mamma. Drygt en femtedel bodde med en ensamstående förälder och dennes sambo och även här var det tre gånger så vanligt att man bodde med mamman och hennes nya sambo än med pappan och hans nya sambo. Totalt bodde 9 % i egen lägenhet, i familjehem eller på institution.

Aktualitet i socialtjänsten

En ungdom blir aktuell inom socialtjänsten genom en anmälan eller en ansökan. Ansökan är något man gör själv medan anmälan kommer från annat håll, oftast från skola eller polis. I akterna söktes det **första** aktualiseringsskälet till kontakten. Det betyder att för dem som haft flerårig kontakt med socialtjänsten söktes det ursprungliga skälet.

Av dem som varit aktuella på socialtjänsten tidigare fanns det några som haft avbrott i aktualiteten vilket innebär att akterna stängts. I dessa fall är det **senaste** aktualiserings-skälet som gällt.

De allra flesta, 68 %, har blivit aktuella vid socialtjänsten genom en anmälan, merparten av dessa har kommit från skola, näst vanligast anmälare var polisen. De som själva ansökt, oftast föräldern eller föräldrarna, om kontaktperson eller annat stöd utgjorde 25 %. I följande fall är det modern som ansöker om hjälp som sedan resulterar i en insats i form av en kontaktperson:

Utredning enligt 11 Kap 1§ Socialtjänstlagen inleddes 040101 med anledning att A:s mamma kontaktat socialtjänsten och ansökte om hjälp för A att sluta använda droger (akt 22).

Trots att ungdomar över 15 år själva kan ansöka om kontaktperson är det endast i enstaka fall som det har skett. I vissa fall har anledningen till aktualitet inte kunnat hittas i akten, oftast på grund av att ungdomen varit aktuell redan innan dataprogrammets införande år 2000 och utredningarna dessförinnan bara finns i pappersform. Akter där anledningen till aktualitet är oklar utgör 7 %.

Aktualitet på socialtjänsten handlar om tidigare bakgrund **i denna kommun**. I några fall kan ungdomen ha haft insatser i en annan kommun men då detta inte har varit helt tydligt har dessa personer räknats som debutanter i socialtjänsten. Längden på aktualiteten på socialtjänsten före denna insats är vanligtvis ingen tid alls alternativt längre än 3 år.

Aktualitet i socialtjänsten i tid:

Ej aktuell före	33 % (25 st.)
Aktuell kortare än ett år	4 % (3 st.)
Aktuell i 1-3 år	23 % (17 st.)
Aktuell längre än 3 år	39 % (29 st.)

Att man varit aktuell innan denna insats innebär i de allra flesta fall att man även haft andra insatser från socialtjänsten. Insatser som finns att erbjuda barn och ungdomar kallas antingen för insatser i öppenvård eller i placeringar. I öppenvård ryms de som utförs på hemmaplan som till exempel familjebehandling, Mini Maria eller ungdomsstöd. Även om kontaktperson och kontaktfamilj i vanliga fall skulle kvalificera sig som öppenvårdsinsatser har jag i denna studie valt att ha dem separat. Insatser i form av placeringar kan vara både familjehems-, jourhems- eller institutionsplaceringar där vården bedrivs utanför det egna hemmet och där syftet inte enbart är att vårda utan ibland även skydda barnet eller ungdomen från sin hemmiljö eller sitt eget destruktiva beteende.

Av de 75 akterna som studerats har 48 ungdomar haft insatser innan denna kontaktpersonsinsats. De utgör 64 % av ungdomarna.

De insatser ungdomarna har beviljats före kontaktpersonsinsatsen:

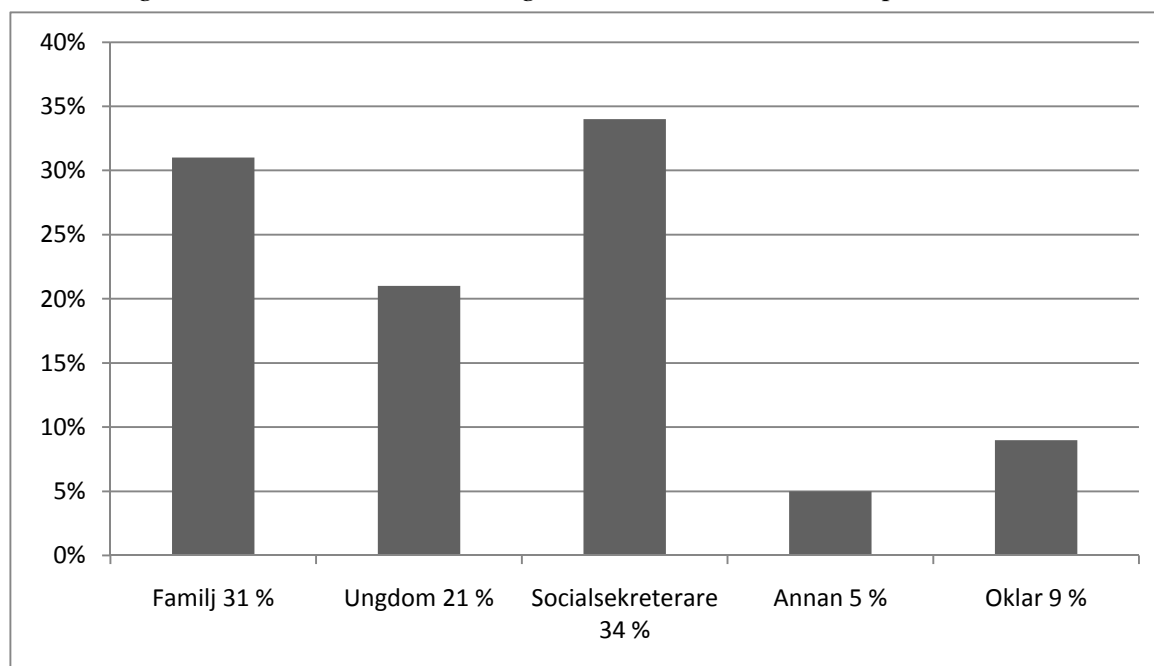
Kontaktperson	19 % (15 st.)
Kontaktfamilj	16 % (13 st.)
Placering	21 % (17 st.)
Öppenvård	44 % (36 st.)

En del av ungdomarna har haft flera insatser och därför blir antalet fler än antalet ungdomar. Som man ser i tabellen så har de flesta haft öppenvårdsinsatser. Att så många som 15 ungdomar har haft kontaktperson redan tidigare kan te sig anmärkningsvärt. Att däremot nästan lika många har haft kontaktfamilj är inte lika överraskande då den insatsen oftare vänder sig till barn; när de blir ungdomar byter de ofta sin kontaktfamilj till en kontaktperson. Att så många har varit placerade kan delvis förklaras med att man ibland använder kontaktperson som en del av utslussning från familjehemmet eller institutionen, ofta i samband med en träningslägenhet, i syfte att stötta och vägleda ungdomen i det nya, självständiga livet.

Bifall till insatsen kontaktperson

En del familjer vänder sig till socialtjänsten för att söka stöd. Vissa av dem känner till insatsen kontaktperson och ansöker specifikt om den. Andra familjer kan under utredningens gång själva föreslå kontaktperson. Ibland finns det andra, som t.ex. lärare eller behandlingspersonal, som introducerar tanken om en kontaktperson för familjen. I många fall är det socialsekreteraren som föreslår en kontaktperson till en ungdom. Samtycke av vårdnadshavare och ungdomar 15 år fyllda krävs dock alltid.

Fördelningen över de olika initiativtagarna till insatsen kontaktperson:

Källa: akterna 2003-2005 avseende kontaktperson i en kommun.

Som framgår av modellen på föregående sida utgör socialsekreterarna den största enskilda initiativtagaren med sina 34 % men förslaget kommer i över hälften av fallen från familjerna. Ofta resoneras det gemensamt kring en eventuell kontaktperson som i detta fall där en 13-årig pojke skulle få en kontaktperson (akt 49):

Vi (socialsekreterare, mamma och familjebehandlare) samtalar kring riktade insatser för P:s egen del, förslagsvis en kvalificerad kontaktperson för att bryta P:s isolering hemma. Bör träffas ofta ca 2 ggr/v. Utredaren kollar upp lediga kontaktpersoner.

En månad efter detta möte sker ett möte på socialkontoret mellan socialsekreterare, föräldrar och P:

Samtalar kring att P har isolerat sig allt mer hemma framför datorn. Han behöver aktivera sig mer och bryta det asociala beteende, och få mer social träning i samspel med andra. Utredaren föreslår att P börjar träffa en kontaktperson som kan hjälpa honom. Föräldrarna håller med och är positiva till en kontaktperson. P motsätter sig inte det utan säger att han kan tänka sig det. Utredaren bokar tid tillsammans med en kontaktperson som finns på förslag.

Tillvägagångssättet i exemplet är inte unikt: förslaget kommer från socialsekreteraren eller möjligen familjebehandlaren, föräldrarna är positiva och ungdomen samtycker.

Ungdomar och föräldrar har i ungefär lika stor utsträckning tagit upp insatsen och i relativt få fall har det varit någon annan (fyra st.) som föreslagit insatsen. I dessa fall har det oftast varit andra professionella kring ungdomen som tagit initiativet. Andelen oklara initiativtagare är nio procent. Oklarheten beror på att de inte kunnat identifieras med hjälp av journalerna.

Anledningen till att en ungdom beviljas kontaktperson beror antingen på ungdomens eget beteende eller den hemmiljö som han eller hon lever i. I många fall beror det på båda delarna. Det egna beteendet kan antingen beskrivas med ord som utagerande, aggressivt, experimenterande med droger och alkohol, tilltagande kriminalitet eller med utsatthet, isolering och passivitet i samhället. Miljöfaktorer betyder att det i hemmiljön finns brister som föräldrarnas alkoholism eller sjukdom alternativt bristande föräldraförmåga. De fall där både miljöfaktorer och ungdomens eget beteende lett till att kontaktperson beviljas har ungdomen ofta varit aktuell under en längre tid. I de situationerna har problemen i början ofta bestått av miljöfaktorer. I takt med att ungdomen blivit äldre uppmärksammas beteendet.

Kategoriseringen avseende problematik utgår från socialsekreterarens bedömning. I vissa fall har det saknats utredning inför denna insats varvid bedömningen har hämtats från den senaste utredningen. Det egna beteendet utgör den största delen med 44 % medan enbart miljöfaktorer utgör 21 %.

I 33 % av insatserna hade familjen själva föreslagit kontaktpersonen. I några fall var kontaktpersonen föreslagen av någon annan som känner ungdomen. De egna förslagen var i dessa fall aldrig ur den ena familjen utan nästan uteslutande skol- eller behandlingspersonal. Det är fullt möjligt att det finns flera som haft egna förslag men om dessa inte godkänts av socialtjänsten har de ej heller räknats med i denna studie. Siffran kan möjligen också vara något högre då det kan finnas brister i journalerna kring detta. Det vi dock vet med säkerhet är att **åtminstone** 33 % hade ett eget förslag som godkändes.

Alla beslut tagna i socialtjänsten bör verkställas snarast möjligt och får inte överskrida tre månader. Det framgick av akterna att 75 % av besluten om kontaktperson verkställdes direkt efter biståndsbeslutet. Möjliga förklaringar till denna höga siffra kan vara att man tidigt i utredningen bestämt sig för kontaktperson och börjat förbereda för insatsen eller att tillgången på kontaktpersoner var god. Väntetiden för de resterande har inte varit lång, 21 % av besluten har verkställts inom tre månader och enbart två ungdomar har fått vänta längre än ett halvt år. De sex ungdomar som inte är med i studien på grund av att de inte fick någon kontaktperson trots att de blivit beviljade insatsen bör dock uppmärksammas i detta sammanhang. Flera av dem fick nämligen inte sin insats då en kontaktperson ej kunde hittas. Hade dessa ungdomar räknats med i studien så hade andelen som väntat över ett halvår varit högre.

Under uppdragets gång

Drygt hälften (64 %) av ungdomarna har utöver sin kontaktperson också andra pågående insatser från socialtjänstens barn- och ungdomsenhet.

Av de 48 som förutom kontaktpersonsinsatsen hade andra insatser hade:

Kontaktperson	2 % (1 st.)
Kontaktfamilj	5 % (3 st.)
Placering	17 % (10 st.)
Öppenvård	76 % (44 st.)

Öppenvårdsinsatserna var återigen det vanligaste stödet och var den enda insatsform som dessutom ökade jämfört med insatserna före kontaktpersonen. Framför allt minskade kontaktpersoner och kontaktfamiljer markant och det är naturligtvis sällsynt att ha två kontaktpersoner samtidigt. Antalet kontaktfamiljer minskade med 10 stycken vilket stödjer resonemanget om att kontaktfamiljerna byts ut mot kontaktpersoner när barnet blir ungdom. Placeringarna minskade likaså vilket kan bero på att kontaktpersonerna använts i utslussningssyfte. Ett ökat antal öppenvårdsinsatser talar kanske om att man vid sidan av kontaktpersonsinsatsen även arbetar med familjen som helhet med t.ex. familjestöd. Det kan också betyda att den används som **en kompletterande insats** då man arbetar behandlingsmässigt med familjen eller ungdomen och ser att en kontaktperson kan tillföra något ytterligare.

Det är behoven hos individen som styr syftet med insatsen inom socialtjänsten. Dessa bygger på socialekreterarens bedömning i samråd med familjen. För att tydliggöra för

utförarna vad de, av socialtjänsten och familjen, förväntas arbeta med upprättas uppdrag med syften. När insatserna har påbörjats har hälften (51 %) av kontaktpersonerna i denna studie erhållit ett **skriftligt** uppdrag. Det är ett dokument som upprättas av socialsekreteraren utan någon färdig mall. Ett exempel på ett skriftligt uppdrag (som ibland även kallats för arbetsplan):

Uppdrag till kontaktperson gällande N 930101-0000

Uppdraget handlar främst om att fungera som ett extra stöd för N genom att:

– stötta N till en meningsfull fritid. Detta genom att tillsammans med N planera och göra enklare aktiviteter och uppmuntra henne att bibehålla de positiva aktiviteter som hon redan har som t ex dansen samt uppmuntra henne till att välja umgås med kompisar som inte lever destruktivt. Målsättningen är att hjälpa N att göra val av vänner och aktiviteter som gynnar hennes utveckling på ett positivt sätt.

– motivera N till skolarbetet. Uppdraget innefattar inte att fungera som en resurs i skolan under skoltid utan handlar främst om att hjälpa N finna och använda sina egna resurser samt uppmuntra henne att ta hjälp av de resurser som finns i skolan. Målsättningen är att N på ett självständigt sätt ska kunna klara sina studier.

– motivera N till inplanerad BUP-kontakt. Uppdraget innefattar inte ansvaret att fungera som samtalspartner utan handlar om att stötta och uppmuntra N att ta emot den professionella hjälp som finns inplanerad och som hon bedöms vara i behov av (akt 53).

I uppdraget framgår oftast syfte och mål med insatsen och ofta även mer detaljerade beskrivningar kring hur målen skall nås, som är fallet med exemplet ovan. Andra uppdrag är än mer detaljerade och beskriver det exakta antalet timmar och vad de ska användas till. Några är mer överskådliga med en kortare beskrivning av syftet med insatsen. Vissa är undertecknade av både ungdom, förälder, socialsekreterare och kontaktperson och kan betraktas som en gemensam överenskommelse medan andra är skrivna av socialsekreteraren till kontaktpersonen och kan ses som en kollegial uppdragsbeskrivning.

I de fall där det inte funnits skriftliga uppdrag har syftet med insatsen redogjorts i själva utredningen (23 %) eller muntligt i ett första möte mellan ungdom, kontaktperson och socialsekreterare (16 %). Insatser där det varken funnits ett skriftligt eller muntligt uppdrag och där insatsen inte heller behandlats i utredningen utgör 9 % av akterna.

Nackdelen med att syftet enbart framgår av utredningen är att denna inte läses av kontaktpersonen som är den person som ska arbeta mot målet med insatsen. Utredningen är också socialsekreterarens produkt och bygger på dennes uppfattning om situationen, även om den till stora delar är inhämtad från familjens egen berättelse. Ett skriftligt uppdrag kan däremot upprättas tillsammans med familjen och betraktas mer som ett kontrakt än en produkt av en utredning. Om uppdraget enbart behandlas muntligt i ett första möte finns risk för att det överskuggas av allt det andra som sker i mötet och

inte ägnas tillräckligt med uppmärksamhet. Svenska Kommunförbundet (2000) uttrycker att uppdraget bör vara skriftligt, kortfattat och konkret sammanfattat med tydliga riktlinjer. Om uppdraget är oklart från början finns det risk för missförstånd och felaktiga förväntningar från båda parterna.

När en ny insats inleds definieras oftast hur lång period den skall pågå. I de flesta fall beviljas kontaktperson halvårsvis varefter omprövning av insatsen ska ske. Hur uppföljningen däremellan sköts har i mångt och mycket skett efter den enskilde socialsekreterarens eget ansvar och egen bedömning. Med uppföljning menas i denna studie den kommunikation som ägt rum mellan socialsekreterare och kontaktperson, som ibland även ungdom eller familj deltagit i. Det kan ha skett genom telefon, e-post eller personliga möten på socialkontoret eller på annat ställe. I vissa fall har socialsekreteraren antecknat att denne försökt få tag på kontaktpersonen men inte lyckats. Dessa försök har inte tagits med i denna studie då eventuella liknande försök från kontaktpersonens sida inte har dokumenterats. Att uppmärksamma enbart socialtjänstens försök skulle kunna ge en felaktig bild av kontakten.

Frekvensen på kontakterna mellan socialsekreterare och kontaktperson:

Tät – kontakt minst var 3:e månad	43 % (32 st.)
Regelbunden – kontakt minst var 6:e månad	25 % (19 st.)
Oregelbunden – kontakt sällan men med perioder av regelbundenhet	5 % (4 st.)
Sällan – mer sällan än var 6:e månad	27 % (20 st.)

Det är sammanlagt 68 % av insatserna där kontakten mellan socialsekreterare och kontaktperson varit tät eller regelbunden. I de fall där en tät kontakt förekommer visar det sig ofta att kontaktpersonen och socialsekreteraren har en förtrolig och nästan kollegial relation där man tillsammans diskuterar ungdomens situation och hur man ska förhålla sig till det. Som i detta exempel där kontakten sker mellan socialsekreterare och den nästan 20 år gamla pojkens kontaktperson:

Kontaktpersonen är just nu på väg till Maria för läkarbedömning då situationen är mycket allvarlig. L har haft ett aktivt och massivt missbruk under sommaren. L är i ett påverkat tillstånd. Han undrar hur det blir med lägenhet. Utredaren rekommenderar starkt att de under dagen tar kontakt med handläggare på missbruk för vidare utredning och bedömning av hans vårdbehov (akt 21).

Den täta kontakten beror i flera fall på att det är mycket som händer kring ungdomen. Antingen vill socialsekreteraren hålla sig ajour med ungdomens utveckling eller så vill kontaktpersonen hålla socialsekreteraren uppdaterad. Det verkar som att en oregelbunden eller bristande uppföljning ofta har berott på handläggarytten. Den regelbundna kontakten har varit avhängig relationen mellan socialsekreterare och kontaktperson och när socialsekreteraren har slutat har kontakten avbrutits. När en socialsekreterare slutar kan det ta tid innan en ny socialsekreterare börjar. Under tiden får andra social-

sekreterare, som oftast redan är upptagna med egna ärenden, ansvaret. Då finns en risk att uppföljningar skjuts upp vilket i sin tur kan göra det svårare för den nya socialsekreteraren att komma i kapp.

Mot ett avslut

Varje insats på socialtjänstens barn- och ungdomsenhet avslutas, vare sig det sker enligt planerna eller inte. Hur lång tid som insatserna i denna studie faktiskt pågick går att finna i akterna genom datumet då ungdomen och kontaktpersonen träffats för första gången och det då insatsen avslutats enligt journalerna. Det är möjligt att insatserna i vissa fall avslutats långt innan de har registrerats i dataprogrammet men detta sker i undantagsfall. Eftersom den kortaste insatsen varade i två månader fick den utgöra en startpunkt.

Längden på kontaktpersonsinsatserna:

2-6 månader	21 % (16 st.)
7-11 månader	28 % (21 st.)
12-18 månader	15 % (11 st.)
19 månader-upp till 3 år	23 % (17 st.)
3 år och längre	13 % (10 st.)

Knappt hälften av alla insatser med kontaktperson pågår under ett år. Ju längre insats desto färre antal, de som haft insatsen tre år eller längre utgör den minsta gruppen.

Drygt hälften av ungdomarna avslutas helt i socialtjänstens ungdomsenhet efter denna kontaktpersonsinsats. Vad som händer efter avslutad insats är ofta kopplat till hur den avslutats; om avslutet har skett t.ex. i samråd ses ungdomen i högre utsträckning som "färdigbehandlad" än i fall där insatsen avbryts då kontaktpersonen säger upp sig.

Fördelningen av insatser för de 43 % som hade fortsatta insatser eller fick helt nya efter att kontaktpersonsinsatsen avslutades:

Kontaktperson	27 % (14 st.)
Kontaktfamilj	4 % (2 st.)
Placering	33 % (17 st.)
Öppenvård	37 % (19 st.)

Att så många som 14 ungdomar fick en ny kontaktperson kan bero på att den tidigare av sagt sig sitt uppdrag, flyttat eller att ungdomen velat byta kontaktperson. I nedan beskrivna fall hade kontaktpersonen meddelat socialsekreteraren att han inte hade möjlighet att fortsätta och socialsekreteraren kontaktar därefter mamman:

Modern berättar att hon pratat med kontaktpersonen och att hon och sonen fortfarande tycker att sonen behöver en manlig förebild och vill att vi förlänger biståndet.

Eftersom vårdnadshavaren uttryckte behov av fortsatt stöd ersattes kontaktpersonen med en ny.

Placeringar och insatser inom öppenvård är de vanligaste efter en avslutad kontaktpersonsinsats. När kontaktperson avslutas på grund av placering har det oftast handlat om att ungdomens vårdbehov visat sig vara eller har blivit mer omfattande än vad som bedömdes när utredningen gjordes.

Avslutningsformerna

Varför insatsen avslutades var en av variablerna som eftersöktes i journalerna. För att kunna bestämma hur detta skedde lästes all journalföring i ärendena både under insatsen, vid brytpunkten samt efter avslutet.

Själva avslutningen kunde ske genom telefonsamtal, vid ett möte eller med ett brev till de berörda. I en hel del fall hade inte någon anteckning skrivits om avslutningstillfället. Även om sättet för avslutet inte granskas i denna studie vill jag visa på hur ett sådant kan gå till:

Utredaren ringer till kontaktpersonen för att stämna av inför att kontaktpersonsuppdraget gick ut nyligen. Vi kommer överens om att det inte behövs något avslutningsmöte. Kontaktpersonen säger att han kommer fortsätta att ha kontakt med P, han ska bla fira jul hos P och hans familj. ... Utredaren tackar kontaktpersonen för hans insats och han säger att det har varit roligt. Det har varit på väg att avslutas under en längre tid så både kontaktpersonen och P är beredda på avslutet (akt 30).

Att som utomstående utvärderare kategorisera de olika avsluten har inte varit lätt. I några fall har indelningen föregåtts av diskussioner med både handledare och socialsekreterare. En svårighet är att bakom akterna finns individer och individuella handlingar som kan vara svåra att bedöma. En annan svårighet har varit att kategoriseringen har bestämts med stöd av journaler som varierat i innehåll, ibland är de väldigt beskrivande och ibland bristfälliga. På grund av de bristfälliga journalerna har jag skapat två underkategorier; de förmodat oplanerade och de förmodat planerade avsluten.

Kriterierna för de olika avslutningsformerna:

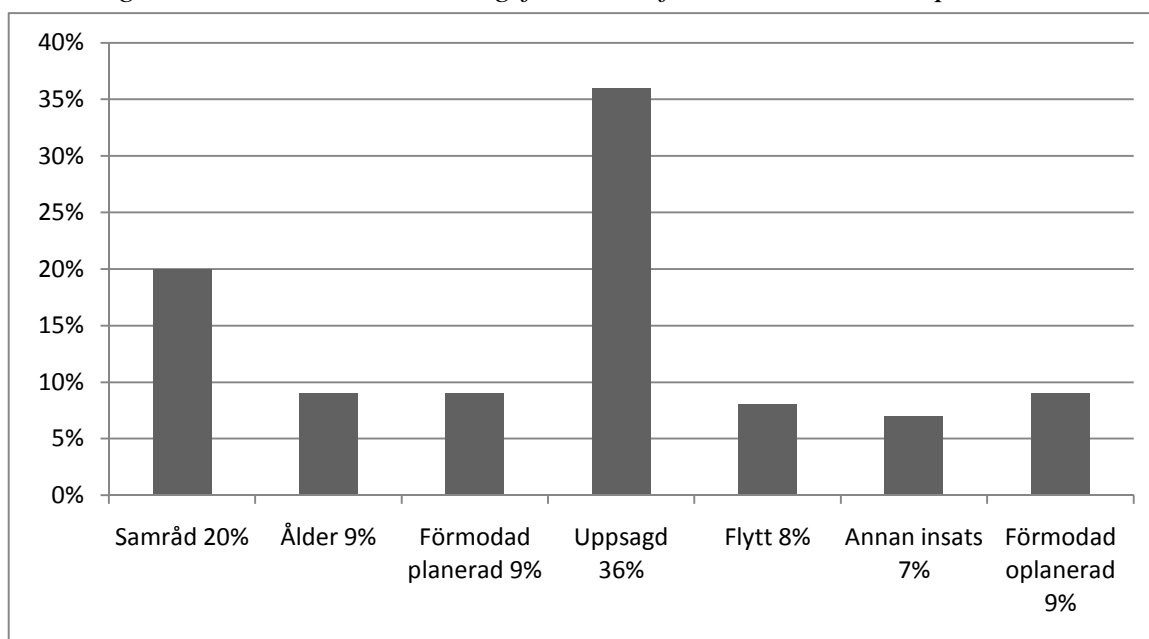
PLANERADE AVSLUT (totalt 29 st.)	OPLANERADE AVSLUT (totalt 45 st.)
<p>Samråd (15 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet har dokumenterat skett i samråd mellan socialsekreterare och familjen då behoven för insatsen inte längre finns enligt familjen.</p>	<p>Uppsagda (27 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet har dokumenterat skett efter att ungdomen, föräldern eller kontaktpersonen har sagt upp insatsen. Anledningarna till uppsägningarna varierar men insatsen fungerar inte för åtminstone en av de inblandade.</p>
<p>Ålder (7 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet sker på grund av att ungdomen fyller 20 år och hela akten stängs därmed.</p>	<p>Annan insats (5 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet sker på grund av att en annan, mer omfattande insats från socialtjänsten tar vid.</p>
<p>Förmodas vara planerade (7 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet sker utan att en anteckning kring orsaken görs men av omständigheterna att döma har avslutet varit planerat.</p>	<p>Flytt (6 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet sker på grund av att ungdomen flyttar till en annan ort och kontakten avslutas därför.</p>
	<p>Förmodas vara oplanerade (7 st.) <i>Kriterier:</i> Avslutet sker utan att en anteckning kring orsaken görs men av omständigheterna att döma har avslutet varit oplanerat.</p>

Andelen oplanerade avslut är högre än de planerade avsluten och i båda kategorierna finns det en avslutningsform som är störst: bland de planerade har de flesta haft ett avslut i samråd och bland de oplanerade har flest avslutats på grund av uppsägning.

En akt kvalificerade sig inte i någon av kategorierna. I detta fall avslutades insatsen då ärendet överfördes till funktionshinderomsorgen och kontakten med kontaktpersonen fortsatte genom dem.

Fördelningen över de olika avslutningsformerna för insatsen kontaktperson:

Källa: Akterna 2003-2005 avseende kontaktpersoner i en kommun

Planerade avslut

I samråd

De insatser som avslutas i samråd är den näst största kategorin av alla och den största av de planerade avsluten. Kännetecknande för de insatser som avslutas i samråd är att de pågår en längre tid jämfört med de andra. Det är endast en av de 15 vars insats är kortare än sex månader. Ungdomarna har även en något högre snittålder än de övriga. En högre andel bor med ensamstående förälder (67 %) jämfört med helheten. Problematiken skiljer sig också något, flera handlar enbart om så kallade miljöskäl.

Den som initierat insatsen är oftast socialsekreteraren som står för 40 % av initiativen. Därefter är det något fler ungdomar än föräldrar som initierat insatsen. Det är också oftare den enda insats som ungdomen har från socialtjänsten.

Uppföljningens täthet är i denna kategori hög, det är hela 93 % som har följts upp antingen med täta eller regelbundna intervaller, jämfört med snittet på 68 %. Det är endast en ungdom vars insats följts upp sällan.

De allra flesta ungdomar i denna kategori avslutas också helt på socialtjänstens ungdomsenhet (87 %). Detta är en hög andel jämfört med snittet på 57 %.

För att exemplifiera hur ett ärende som avslutats i samråd kan se ut följer nedan en beskrivning av en av ungdomarna (akt 49).

”Johan” är en 14-årig pojke som bor med sin mamma och sin storebror. Familjen har varit aktuell på barnenheten under en längre tid, Johans pappa är avliden och mamman har periodvis mått psykiskt dåligt och medicinerat för depression i flera år. För tillfället är mamman arbetslös och det finns misstankar om att hon har alkoholproblem. Johan och hans bror har tidigare haft kontaktfamilj och familjen har haft familjebehandling. När familjebehandlingen närmar sig sitt slut tas möjligheten upp vid ett möte mellan mamma, socialsekreterare och familjebehandlare:

Utredaren frågar mamman om det är något stöd hon tänker att familjen kan få utöver familjebehandlaren. Hon säger att hon har funderat på om en kontaktperson kunde stötta Johan när familjebehandlarens uppdrag i familjen tar slut. Vi resonerar tillsammans kring förslaget och enas om att det antagligen är ett mycket bra förslag. Utredaren skall påbörja en ansökan. Mamma tror att en manlig kontaktperson som kunde "få igång och få ut" Johan vore bra. Familjebehandlaren säger att Johan är sugen på att just göra saker och att det vore bra för honom. Efter samtalet kommer Johan ner och vi hälsar på varandra för första gången. Johan är tyst, men sitter kvar på nedervåningen tills utredaren går.

Drygt en månad efter detta möte har socialsekreteraren ett nytt möte med Johan och mamman.

... vi diskuterade ansökan om kontaktperson och Johan hjälpte till att formulera ansökan. Johan är positivt inställd till ansökan och vill ha någon att göra saker med. Helst vill han gå på Gröna Lund säger han. Mamman säger att det skall vara en kontaktperson som inte behöver vara involverad i Johans problematik eller i hennes situation. Det skall vara en person som Johan har för sig själv.

Familjen och familjebehandlaren kommer fram till att en personal från skolan som Johan har förtroende för, skulle passa som kontaktperson. Då den tilltänkta kontaktpersonen själv är positiv till att bli Johans kontaktperson och han av socialtjänsten bedöms som lämplig för ett sådant uppdrag, blir det så. Han får ett skriftligt uppdrag och kontakten med socialsekreteraren är tät. Första uppföljningen sker efter tre månader:

Johan och hans mamma är mycket nöjda med insatsen och vill att den fortsätter under hösten. Johan har träffat kontaktpersonen en gång per vecka under sommaren och de har gått på bio eller träffats hemma hos kontaktpersonen och tittat på video. I början av kontaktmannskapet åkte kontaktpersonen hem till Johan och hämtade honom hemma innan de åkte vidare och gjorde något. Nu klarar Johan att åka till kontaktpersonen med tåget. Enligt mamman är detta något nytt som Johan inte har gjort tidigare. Johan har också blivit bättre på att svara vad han vill göra tillsammans med kontaktpersonen när de ska göra något. Mamma och kontaktpersonen kan beskriva att det har hänt mycket med Johan under sommaren och att det går framåt för honom. Vi kommer dock överens om att förlänga insat-

sen på tre månader och göra en ny uppföljning då eftersom terminen knappt har börjat än.

Därefter har socialsekreteraren regelbunden kontakt med kontaktpersonen ungefär var tredje månad. Det går bättre och bättre för Johan och vid ett uppföljningsmöte bestäms det att träffarna med kontaktpersonen kan glesas ut så att de träffas varannan vecka istället för varje vecka. Kontakten mellan kontaktperson och ungdom har också blivit mer förtrolig:

Sedan förra uppföljningen träffas Johan och kontaktpersonen 5 timmar varannan vecka. Johan säger att han är nöjd med den omfattningen. Han tycker att han och kontaktpersonen har den tid de behöver både för att prata och hitta på någon aktivitet tillsammans. Kontaktpersonen uppfattar att Johan har ett förtroende för honom och att han tar upp och pratar om det som för tillfället upptar honom. Johan själv instämmer i detta. Just nu berättar Johan att han tycker att det går tungt med skolarbetet och att han känner sig skoltrött. På fritiden umgås han mest med sin flickvän. Johan ser fram emot träffarna med kontaktpersonen och vill att insatsen ska förlängas. Även modern ser att Johan mår gott av att träffa kontaktpersonen och ger som exempel att Johan sedan han fick insatsen har blivit mer utåtriktad och verkar ha fått ett större självförtroende än han haft tidigare. Detta är en utveckling som även kontaktpersonen har sett. Utredaren föreslår utifrån ovanstående att insatsen ska förlängas ytterligare 6 månader.

Åtta månader senare har man ett sista möte.

Johan och kontaktpersonen har kommit fram till att de vill avsluta sin kontakt i och med att beslutet går ut i slutet av februari. Deras träffar har glesats ut i takt med att Johan har blivit mer utåtriktad, skaffat egna fritidsintressen och ett allt större kamratumgänge. Utredaren informerar om att Johan i och med att insatsen avslutas inte heller längre kommer att vara aktuell på socialtjänsten.

Därefter sker precis det som socialsekreteraren hade meddelat på mötet, Johans akt på socialtjänstens ungdomsenhet stängs. Kontaktpersonsinsatsen pågick i närmare tre år.

Man kan säga att de ungdomar vars kontaktpersonsinsats avslutas i samråd är i högre tonåren, bor med ensamstående förälder och får en kontaktperson på grund av hemmiljön snarare än sitt eget beteende. Man kan tänka sig att de får kontaktperson, åtminstone delvis, just på grund av den frånvarande föräldern. Kontaktpersonsinsatsen är oftare den enda insatsen från socialtjänsten och när den avslutas så behöver de inte mer stöd. Förmodligen har deras behov tillgodosetts genom insatsen vilket troligen innebär att insatsen varit verkningsfull.

De kontaktpersonsinsatser som avslutats på grund av ålder är sju stycken varav fyra är flickor. Snittåldern är högt, runt 18 år jämfört med de övriga kategoriernas knappa 16 år.

Ungdomarna i kategorin har ofta varit aktuella en längre tid på socialtjänsten och haft andra insatser innan denna. Av insatserna ser man att tre av dessa ungdomar har varit placerade och tre har haft en kontaktperson tidigare. Den dominerande insatsen är dock öppenvårdsinsatserna som fem ungdomar har erhållit.

Initiativet till kontaktpersonsinsatsen kommer lika ofta från familjen som från socialtjänsten. Anmärkningsvärt är att sex av de sju har haft eget förslag till kontaktperson. Dessa kontaktpersoner är antingen före detta behandlingsassistenter från institutioner eller stödpersonal från skolan.

Fem ungdomar har under kontaktpersonsinsatsen även andra pågående insatser, främst i form av öppenvårdsinsatser som oftast är stödboende. Tre personer har tidigare varit placerade vilket kan tyda på att kontaktpersonen använts som en del i utslussningen.

Längden på kontaktpersonsinsatserna är i de flesta fall längre än tre år. Även kortare uppdrag mellan två och sex månader förekommer. Av uppenbara skäl avslutas alla i denna kategori helt i socialtjänstens ungdomsenhet.

En av de ungdomar vars insats avslutades på grund av ålder har varit denna flicka (akt 56):

”Annika” ska precis fylla 20 år och har varit aktuell på socialtjänstens barn- och ungdomsenhet sedan hon var 13 år gammal. Då gjorde sjukhuset en anmälan till socialtjänsten då Annika ”visade tecken på att må psykiskt dåligt”. Det har även framkommit att Annika använde droger. Annika och hennes familj har sedan dess haft olika insatser från socialtjänsten såsom personligt stöd, familjeterapi och placering i familjehem. En kontaktperson kommer in i bilden då Annika ska flytta till en egen träningslägenhet och denna är en av personalen från hennes senaste stödboende. Insatsen kommer att pågå under åtta månader med en regelbunden kontakt mellan socialsekreteraren och kontaktpersonen. Vid ett första uppföljningsmöte fyra månader efter starten antecknas följande:

Annika tycker det är bra att träffa kontaktpersonen. Det gör att hon hittar på saker. De går på bio ibland eller ut och äter. De brukar inte så ofta vara hemma i lägenheten för det är Annika så ofta ändå. Ibland har de varit hemma hos kontaktpersonen.

Två månader därefter har man ett nytt möte där det framkommer att Annika önskar fortsätta träffa kontaktpersonen trots att hon inom kort kommer att avslutas på ungdomsenheten.

Pratar om att Annika kommer att avslutas på Barn- och Familj nu. Både Annika och kontaktpersonen vill fortsätta med kontaktmannaskapet. Utredaren kommer att kontakta Vuxenpsykiatrien för att kolla upp möjligheterna att via landstinget fortsätta med kontaktmannaskapet.

Efter ytterligare två månader har man ett avslutningsmöte där kontaktperson, socialsekreterare och Annika deltar:

Träffar Annika och kontaktpersonen för avslutningssamtal. Informerar kontaktpersonen om att hon kan vända sig till socialpsykiatrien för att se om hon kan fortsätta vara kontaktperson för Annika. Summerar annars tiden som gått.

Därefter avslutar man Annikas ärende på barn- och ungdomsenheten.

Sammanfattningsvis är ungdomarna i denna kategori äldre och har varit föremål för andra insatser inom socialtjänsten tidigare. Denna insats används ofta som ett komplement till stödboende för ungdomar som ska utslussas från tidigare vård. Utmärkande för denna kategori är att kontaktpersonerna i de allra flesta fall var kända sedan tidigare för ungdomarna och att insatserna pågick under flera år.

Förmodas vara planerade

De avslut som förmodas vara planerade är, som tidigare förklarats, insatser där det saknas journalanteckning om avslutet men där den övriga dokumentationen pekar på ett planerat avslut.

I kategorin är det endast en av de sju som är en flicka och när det gäller problematik så har de flesta (71 %) fått insatsen på grund av beteendet medan resterande (29 %) fått den på grund av miljöskäl.

I denna kategori har alla förutom en blivit anmälda till socialtjänsten men initiativet till insatsen kommer lika ofta från förälder, ungdom som socialsekreterare. De står för en tredjedel var av initiativen.

Drygt hälften har inte haft insatser tidigare från socialtjänstens barn- och ungdomsenhet. De som inte har andra pågående insatser är hela 86 %. I de flesta fallen har uppföljningen skett oregelbundet eller sällan men flertalet har dock haft ett skriftligt uppdrag. Detta tyder på att man från början varit ambitiös men av en eller annan anledning har uppföljningen brustit. Om man tar hänsyn till att denna insats var den enda för de allra flesta kan man tänka sig att de också prioriterades bort om arbetsbelastningen för övrigt var hög. Handlägggarbyten kan vara en annan bidragande orsak till att uppföljningarna inte genomförs som planerat. De flesta insatserna i denna kategori är dessutom ganska långa, mellan 19 månader och tre år, vilket innebär att handlägggarbyten kan vara ett sannolikt skäl. Att uppföljningen har varit oregelbunden eller förekommit sällan är kanske inte överraskande då själva avslutet inte heller har varit tydligt.

Ungdomarna i denna kategori, har likt de som tidigare beskrivits, i mycket större utsträckning avslutats helt på ungdomsenheten jämfört med snittet, 86 % mot 57 %.

Här följer ett exempel på en insats som ingår i gruppen "förmodas vara planerade" (akt 39):

"Mikael" är en pojke på 15 år som bor med sin mamma, mammans sambo och två äldre syskon. Mikael hade kontaktfamilj när han var yngre men det var flera år sedan den insatsen avslutades. Mamman vände sig till socialtjänsten för drygt ett år sedan för att ansöka om kontaktperson för Mikael. Även skolan har varit orolig för Mikael på grund av hans utagerande beteende och koncentrationssvårigheter. Insatsen kontaktperson beviljades men ingen kontaktperson kunde hittas. Nu har det inkommit en polisanmälan gällande rån där Mikael står som huvudmisstänkt. Socialtjänsten öppnar en ny utredning som åter uppmärksammar behovet av kontaktperson:

Mikael vill ha en kontaktperson, han vill ha någon som han dels kan göra roliga saker ihop med och dels prata med.... Modern tror att det skulle vara bra om Mikael kunde få kontaktperson eftersom han saknar en meningsfull fritid och det finns inget att göra. Det blir mest att han driver omkring och att han lätt hamnar i tråkigheter. ... Utredare bedömer att en kontaktperson skulle vara en bra insats för Mikael för att styra bort honom från den riskmiljö han befinner sig i och för att få stöd att söka sig till andra intressen. En kontaktperson skulle även vara ett bra samtalsstöd för Mikael kring det som händer i hans vardag och en möjlighet till positiv påverkan vad gäller värderingar, droger, kriminalitet etc.

Insatsen bifalles och Mikael får en kontaktperson direkt. Kontaktpersonen får ett tydligt skriftligt uppdrag. Första uppföljningen sker fem månader efter att insatsen påbörjades:

Mikael trivs ihop med kontaktpersonen och de har lärt känna varandra bra under den tid som gått. Kontaktpersonen beskriver att det varit en "lära-känna-period". Utöver den inplanerade tiden som kontaktpersonen har med Mikael träffas de även på ungdomsgården under vissa kvällar. Kontaktpersonen känner också till de kompisar som Mikael umgås med. Modern berättar att Mikael valt bort många av de gamla "dåliga" kompisarna och att dem han nu umgås med nu är helt ok. Modern önskar att kontaktpersonen blir en vuxen som Mikael kan lyssna till och som också kan stötta honom till att gå rätt väg. Att kontaktpersonen får fungera lite som en mentor. Beslut om kontaktperson för Mikael löper fram till att nytt beslut ska fattas om två månader.

Efter detta uppföljningsmöte dröjer det nio månader tills nästa uppföljning:

Kontaktpersonen har fått en mycket god kontakt med Mikael och de träffas regelbundet varje vecka utifrån uppgjord arbetsplan. Det framgår att det skett en mycket positiv utveckling och att situationen kring Mikael är mer stabil idag. Modern beskriver att Mikael är mycket lugnare och att han är mer hemma än tidigare. Mikael har till stor del brutit med tidigare dåliga umgänge och det finns inte lika stor oro kring honom. Mikael berättar att han kommer gå ut åk 9 med godkända betyg. Till hösten har han sökt in på ett tekniskt program. Modern beskriver att Mikael har börjat "klippa" banden till henne och upplever att hon inte på samma sätt kan påverka honom. Hon anser därför att kontaktperson blir en viktig person och som kan påverka på ett helt annat sätt. Det är viktigt att den positiva utveckling som har skett får stabiliseras under en period för att det ska anses vara en varaktig förändring.

Därefter finns det inget antecknat om insatsen. Sex månader efter detta sista möte har insatsen stängts och likaså aktualiteten på socialtjänsten. Insatsen pågick i ett och ett halvt år. Eftersom insatsen enligt journalanteckningarna verkar ha fungerat väl och då det sker en positiv utveckling för Mikael kan man, trots bristen på journalföring i slutet, anta att det blev ett planerat avslut.

Utmärkande för kategorin där avsluten förmodas vara planerade är att insatserna har varit medellånga, det vill säga mellan ett och tre år. Flertalet har endast denna kontaktpersonsinsats från socialtjänsten och avslutas oftast helt efteråt. Uppföljningarna har för de flesta skett oregelbundet eller sällan och det är tänkbart att brister i uppföljningen också leder till brister i avslutet.

Oplanerade avslut

Uppsagda

Till antalet är de insatser som avslutas med en uppsägning 27 och utgör därmed den största enskilda kategori i denna studie. Andelen flickor och pojkar i kategorin är ungefär som snittet för alla studerade och likaså den genomsnittliga åldern.

Nästan hälften av ungdomarna har inte varit aktuella inom socialtjänsten tidigare vilket är en hög siffra jämfört med de övriga. Detta innebär att kontaktperson varit en första insats för många. Man kan tänka sig att ungdomen kanske inte riktigt vetat vad han eller hon tackat ja till eller efterfrågat, drygt hälften av initiativen kommer från ungdomarna eller föräldrarna själva. En annan anledning till att insatsen avbryts genom uppsägning kan vara att man vid socialtjänsten inte haft en komplett bild av ungdomens behov, som varit större eller andra än vad en kontaktperson kan ge. Det är dock 67 % av ungdomarna som har andra pågående insatser vid sidan av kontaktpersonsuppdraget och då framför allt insatser inom öppenvården.

En insats som avslutas med uppsägning kan också bero på en dålig matchning mellan kontaktperson och ungdom då längden på uppdragen är betydligt kortare jämfört med snittet, 70 % har pågått kortare tid än 11 månader. Man kan också se att i flertalet insatser där kontaktpersonen sade upp sig fick ungdomarna omedelbart nya kontaktpersoner.

Andelen skriftliga uppdrag till kontaktpersonerna är något färre jämfört med snittet. Uppföljningen följer däremot i stort sett de genomsnittliga, de allra flesta har följts upp tätt eller regelbundet.

Efter avslutad insats får drygt hälften av ungdomarna nya insatser inom socialtjänsten vilket är något mer än för snittet. Av de nya insatserna är det tio ungdomar som får öppenvårdsinsatser och, som tidigare nämnts, åtta ungdomar som får en ny kontaktperson.

Ett exempel på en insats som avslutas på detta sätt (akt 11):

”Anton” är en 13-årig pojke som bor med sina föräldrar och en yngre syster. Hans skola gör en anmälan till socialtjänsten då de är oroliga för Antons utveckling och föräldrarnas förmåga att stötta Anton. Familjen är inte känd av socialtjänsten sedan tidigare men däremot har det gjorts några utredningar på Barn- och ungdomspsykiatri. Efter ett samtal med Anton antecknar socialsekreteraren:

I samtal med Anton berättar han att han varit med om många utredningar men att det känns bra. Han ska få en kontaktperson säger han. Han ska vara med i skolan säger Anton. Det har blivit lite bråkigt där. Sedan ska Anton och kontaktpersonen göra roliga saker också, gå på bio och sportevenemang.

Socialsekreteraren skriver i sin bedömning att hon förordar en ny psykologutredning för Antons del för att ta reda på hans behov men att detta är något föräldrarna motsätter sig. Angående bedömningen gällande behovet av en kontaktperson skriver socialsekreteraren:

Utredaren anser att Anton och hans familj ska beviljas bistånd enligt 4 Kap 1§ Socialtjänstlagen i form av en kontaktperson som ska stödja Anton i hans jag-utveckling samt hjälpa föräldrarna att acceptera att Anton inte är ett ”vanligt” barn och att han behöver en annan sorts hjälp.

Kontaktperson blir den enda insatsen från socialtjänsten och Anton får snabbt träffa en tilltänkt kontaktperson.

Syftet med mötet var att Anton skulle få träffa den utvalde kontaktpersonen. Kontaktpersonen fick presentera sig och sin kompetens och det sätt det är tänkt att han ska arbeta utefter. Sedan fick Anton och föräldrarna presentera sig och uttrycka de behov som de anser att Anton har och

behöver stödjas i. Anton och kontaktpersonen byter telefonnummer och kommer överens om att träffas i helgen hemma hos Anton då modern ska bjuda på middag. Vi bokar en tid för uppföljning.

En månad efter detta första möte håller socialsekreteraren i ett första uppföljningsmöte där allt verkar ha börjat mycket lovande:

Modern inleder med att tacka för att Anton har fått hjälp genom kontaktpersonen. Enligt modern har kontaktpersonen blivit en del av familjen och kommer mycket bra överens med Anton. Modern är mycket nöjd med den insatsen som kontaktpersonen har gjort för hennes son. Anton berättar att han tycker om att umgås med kontaktpersonen. De brukar göra olika saker tillsammans som att gå på museum, bio, ut och äta, Gröna Lund osv. Enligt kontaktpersonen har han även besökt Antons skola och försökt hjälpa Anton att lösa olika konflikter som har funnits där. Kontaktpersonen arbetar mycket med värderingar och hur man ska agera i olika situationer. Kontaktpersonen uppger att Anton har gjort många framsteg men att de har en lång väg kvar att gå. Kontaktpersonen visar upp fotografier som han har tagit när de har varit ute och gjort saker tillsammans.

Därefter har socialsekreteraren tät telefonkontakt med kontaktpersonen och mamman. Ingen av dem anser att de behöver ses för uppföljning eftersom det flyter på så bra. Föräldrarna accepterar även en ny psykologutredning som visar att Anton utvecklingsmässigt ligger under sin åldersnivå. Det sätter igång processer i familjen. Socialsekreteraren har telefonkontakt med kontaktpersonen:

Det går upp och ner i kontakten med Anton och hans familj. Besked lämnas nästa vecka angående fortsatt uppdrag.

En vecka efter meddelar kontaktpersonen följande:

Kontaktpersonen säger att han inte kan tänka sig att förlänga kontaktpersonsuppdraget. Säger att han har gjort det han har kunnat och att de mest handlar om att göra aktiviteter tillsammans. Kontaktpersonen tycker att någon annan person ska ta vid.

Uppdraget hade pågått i 10 månader. Det blir inget avslutningsmöte men informationen om kontaktpersonens besked lämnas till familjen som önskar en ny kontaktperson. Anton och hans familj får en ny kontaktperson som fortsätter i ett år. Den kontaktpersonen säger också upp sig varefter aktualiteten på barn- och ungdomsenheten också avslutas då familjen i fortsättningen ska söka hjälp från funktionshinderomsorgen.

I exemplet med Anton var det kontaktpersonen som avsåg sig uppdraget då han inte kände att han kunde tillföra mer i uppdraget. Flertalet som avslutats då kontaktpersonen avsåg sig uppdraget är liknande scenarior där ungdomens problematik är

större än vad kontaktpersonen mäktar med. Några kontaktpersoner har också av sagt sig uppdraget av personliga skäl, som att de inte har tid att fortsätta uppdraget. Av de uppsagda var det i 11 fall ungdomen som sa upp insatsen, i fyra fall föräldern och i åtta fall kontaktpersonen som av sade sig uppdraget. Anledningarna till uppsägningarna har varierat, från en ungdoms *"orkar inte ha kontaktperson just nu"* till kontaktpersonens *"har för mycket annat för tillfället"*. Sällan har man från socialtjänstens sida grävt djupare i vad som kan dölja sig bakom orden vid uppsägningarna utan insatserna har avslutats och den andra parten informerats om uppsägningen. Om det handlat om en kontaktperson som sagt upp sig har man ofta frågat ungdomen om denne vill ha en ny.

Ungdomar vars kontaktpersonsinsats avslutas med uppsägning kan sägas i högre grad vara debutanter i socialtjänsten jämfört med andra studerade. Uppsägningen sker ofta relativt tidigt och nya insatser från socialtjänsten följer för över hälften av ungdomarna, framför allt insatser inom öppenvård och nya kontaktpersoner.

Annan insats

Insatser som avslutas när en annan tar vid är endast fem till antalet men de kan vara intressanta att betrakta på grund av skälen för avslut. Det är i dessa situationer man kan anta att insatsen kontaktperson inte fungerat såsom förväntats. Insatsen i sig behöver det dock inte vara fel på men den har ensam inte varit tillräcklig.

Av de fem i denna kategori är tre pojkar och två flickor och snittåldern är den lägsta av alla kategorierna, 14,6 år.

Alla dessa fem ungdomar hade blivit aktuella inom socialtjänsten genom en anmälan och har även haft insatser före och under denna kontaktpersonsinsats. Insatserna har framförallt varit inom öppenvården. Vid två fall fanns det egna förslag på en kontaktperson.

Alla fem följdes upp tätt. Kontaktpersonsinsatserna är relativt korta i denna kategori: den längsta pågick kortare än 18 månader och de andra fyra kortare än 11 månader.

Som framgår av beteckningen av kategorin *"annan insats"* fick alla dessa ungdomar nya insatser, två fick nya kontaktpersoner, två öppenvårdsinsatser och fyra av de fem ungdomarna blev placerade.

En av de vars insats avslutats då en annan tar vid (akt 13):

"Joel" är en 13-årig kille som bor med sin mamma och styvpappa. Familjen blev aktuell på socialtjänsten för ett par år sedan då skolan gjorde en anmälan angående Joels svårigheter i skolan. Familjen var hjälpsökande och beviljades insats i form av familjehandling. Nu har det åter kommit en anmälan från skolan samt även från polisen då Joel misstänks för olaga vapeninnehav. Joel har blivit avstängd från skolan. Under utredningens gång har socialsekreteraren, mamman och Joel en träff där kontaktperson

tas upp: *”Insatsen kontaktperson diskuteras. Joel och mamma är positivt inställda till insatsen.”*

Joel träffar en kontaktperson redan under utredningens gång. Familjen har sedan tidigare pågående insats i form av familjebehandling. Uppdraget till kontaktpersonen är skriftligt och mycket omfattande till en början. Meningen är att kontaktpersonen inte bara ska stötta på fritiden utan även vara på plats i skolan. Det innebär att kontaktpersonen även deltar i flertalet skolmöten. Efter någon månad minskas uppdraget till att enbart pågå på fritiden. I ett av de första uppföljningsmötena sägs följande:

Utredaren inledde mötet med att presentera det skriftliga uppdraget till kontaktpersonen. Både modern, Joel och kontaktpersonen tyckte att det stämde överens med det som vi tidigare hade kommit överens om. Vi kom överens om att vi ska träffas varje månad för att följa upp och se hur det går och om något behöver förändras i uppdraget. Under mötet är Joel mycket arg på modern. Så fort hon säger någonting brusar Joel upp och blir arg på henne. Han skriker på henne under så gott som hela mötet. Enligt kontaktpersonen har det fungerat bra mellan honom och Joel. Joel samtycker i det uttalandet. De berättar att de åker iväg och tränar flera gånger i veckan. Nu planerar de att åka till Gröna Lund tillsammans med en kompis till Joel som också har en kontaktperson.

Ungefär en månad efter detta möte ringer kontaktpersonen till socialsekreteraren för att berätta att det inte går så bra längre, Joel struntar i deras överenskomna tider och svarar inte alltid när kontaktpersonen ringer. Socialsekreteraren bestämmer tillsammans med kontaktpersonen att ha ett uppföljningsmöte om två månader. Till den första tiden dök inte Joel upp men de bestämde en ny tid veckan efter:

Utredaren diskuterar det uppdraget som kontaktpersonen har med Joel och enligt Joel har det fungerat bra men enligt kontaktpersonen har inte Joel kommit på de avtalade tiderna. Joel uppger att han inte har känt att han har behövt det och att det har varit saker som för honom har varit viktigare. Utredaren uppger att det är mycket viktigt att Joel fullföljer den överenskommelsen som har gjorts upp för hans eget bästa. Joel uppger att han tycker att det är viktigt att göra de aktiviteter som han och kontaktpersonen gör. Han erkänner att han inte har tränat så som han borde. Joel uppger att han vill träna och bli stor så att ungdomarna är rädda för honom och inte vågar säga ett ord till honom. Utredaren och kontaktpersonen berättar för Joel att det inte är en positiv attityd och att Joel bör träna för att må bra och inte för att skrämja jämnåriga. Joel tycker att träning hjälper honom att må bättre och att han kommer att sätta igång igen.

Därefter leder en händelse i skolan till avstängning och det förekommer misstankar om drogmissbruk. Socialsekreteraren börjar fundera på en placering på ett HVB-hem vilket Joel till en början ställer sig negativ till. När placering blir ett faktum har Joel dock

ändrat sin inställning och följer med på studiebesök till olika HVB-hem. När han blir placerad avslutas kontaktpersonsinsatsen som hade pågått i närmare ett år.

I detta exempel kan man urskilja ett mönster som går igen i flera av de andra som avslutats på samma sätt; till en början kan ungdomen vara positiv till insatsen och den verkar börja på ett önskvärt sätt. Ganska snart börjar dock kontaktpersonen signalera att det inte längre fungerar så bra och att ungdomen börjar undvika kontaktpersonen. Ungdomens problem accelererar och socialsekreteraren börjar fundera på alternativa insatser. Avslutet med kontaktpersonen sker ofta utan ett avslutande möte.

Denna kategori, som jag finner vara av särskilt intresse, är också den med minst antal ärenden. Här handlar det förmodligen inte om att någons förväntningar på insatsen inte infriats utan av att insatsen varit otillräcklig. Det som är utmärkande för denna kategori är obefintliga skriftliga uppdrag och det faktum att det i inget av fallen var socialsekreterare som initierade insatsen utan förslaget har kommit från annat håll. Det kan möjligen vara så att socialsekreteraren inte ansett att insatsen är den bästa men då andra har önskat insatsen och den är billig, har den beviljats. Ingen av ungdomarna var debutanter inom socialtjänsten utan hade varit aktuella i minst ett år vilket innebär att socialtjänsten säkerligen känt till dessa ungdomar och deras behov relativt väl vid tiden för tillsättandet av en kontaktperson. Uppföljningen har skötts tätt i alla fallen vilket tyder på att socialsekreteraren önskat en omfattande insyn i ärendet eller att kontaktpersonen har velat hålla socialsekreteraren underrättad i ärendet.

Flytt

Insatser vars avslut sker på grund av flytt kan se väldigt olika ut och den enda gemensamma nämnaren för dem är just flytten. Olikheterna består av hur länge man varit aktuell på socialtjänsten då både debutanter och ungdomar som haft långa insatser finns representerade. I inget av dessa fall är det dock ungdomen själv som varit initiativtagare till insatsen, i fyra fall är det socialsekreterare och i två en förälder.

Under pågående kontaktpersonsinsats har de flesta även haft andra insatser, fyra inom öppenvården och en har varit placerad. Det är bara en ungdom som enbart har kontaktperson.

Längden på uppdragen i denna kategori tillhör inte de kortaste i studien, inget uppdrag hade pågått kortare tid än sju månader. Av detta kan man utläsa att flytten troligen inte har varit planerad sedan lång tid tillbaka. Hade den varit känd hade man förmodligen planerat in ett avslut redan från början, alternativt inte påbörjat en kontaktpersonsinsats överhuvudtaget.

När det gäller utformandet av insatsen med uppdrag och uppföljning följer denna kategori i stort sett det snitt som framgått av hela materialet.

En av dessa ungdomar är ”Caroline” (akt 73):

”Caroline” är 15 år gammal och bor med sin mamma, mammans nya man och tre syskon. Caroline har i sin barndom fått uppleva en konfliktfylld vårdnadstvist när hennes föräldrar skildes. Hon har periodvis mått psykiskt dåligt och haft kontakt med BUP. Det är mamman som vänder sig till socialtjänsten och ansöker om hjälp för sin dotter. Hon skulle vilja att dottern fick en kontakt på BUP men detta motsätter sig Caroline. Hon har däremot uttalat en önskan att ha sin tränare som kontaktperson. Tränaren utreds och blir godkänd som kontaktperson. Familjen får även en annan insats i form av familjestöd. Kontaktpersonen får inget skriftligt uppdrag och första uppföljande kontakten äger rum per telefon ett halvår efter starten. Uppdraget löper på och handläggare byts. Nästa kontakt mellan socialsekreterare och kontaktperson är nästan ett och ett halvt år senare och då i form av ett uppföljningsmöte:

Uppföljningsmöte med Caroline och hennes kontaktperson på socialkontoret. Caroline beskriver att kontaktperson är viktig för henne. Caroline beskriver att det nu går bättre för henne i skolan när hon börjat gymnasiet. Hon har många estetiska ämnen och trivs mycket bra med det. Hon har inga planer på att hoppa av gymnasiet. På fritiden umgås hon med vänner eller med sin pojkvän. Kontaktpersonen beskriver att det varit positivt för Caroline att börja på gymnasiet. Kontaktpersonen beskriver dock att Carolines mående ibland dippar och situationen i hemmet är ännu inte riktigt stabil. Kontaktpersonen upplever att deras kontakt är viktig för Caroline och tycker att det ännu är för tidigt att avsluta insatsen. Utredaren informerar om kommunens omorganisation och vid mötet i september kommer de att få träffa en annan handläggare från ungdomssektionen.

Efter ett handläggarytbyte och nio månader senare har socialsekreterare telefonkontakt med kontaktpersonen:

Kontaktpersonen tycker att uppdraget fungerar bra. Hon säger att Caroline sover hos henne ibland när det är jobbigt hemma. Överenskommer att förlänga uppdraget ett halvår.

Två månader efter detta samtal meddelar Caroline att hon planerar att flytta utomlands:

Caroline berättar att hon ska flytta till London. Hon undrar över hur det kommer att bli med kontaktpersonen. Caroline planerar att stanna i London under några år och utredaren säger att i så fall måste kontaktpersonsuppdraget avslutas.

Insatsen kontaktperson avslutas därefter och även aktualiteten på socialtjänsten. Uppdraget pågick i närmare tre år.

Uppföljningen i exemplet ovan skedde sällan men man får en bild av ett fungerande uppdrag med en engagerad kontaktperson som redan från början har varit viktig för

flickan. Man får även känslan av att hon gärna hade velat fortsätta med sin kontaktperson trots flytten men detta godkändes inte av socialsekreteraren. Hade hon stannat i Sverige hade hon fått ha kvar sin kontaktperson i åtminstone några månader till som avtalat.

Insatserna som avslutas då ungdomen eller kontaktpersonen flyttar från kommunen är en spridd grupp på många sätt. Både när det gäller de individuella situationerna och andra faktorer som till exempel längden på insatsen finns denna kategori representerad på de flesta punkterna. Något som dock är gemensamt är att de flesta har haft och har andra samtidigt insatser från ungdomsenheten vid sidan av kontaktpersonsinsatsen.

Förmodas varit oplanerade

Alla de sju ungdomar som utgör denna kategori är pojkar och deras snittålder är lägre än i materialet i stort. En större andel jämfört med övriga hade inte varit aktuella inom socialtjänsten tidigare. Drygt hälften av initiativen till kontaktperson kommer från föräldern och inget från socialsekreteraren.

Bara en av ungdomarna beviljades kontaktperson endast på grund av miljöskäl vilket innebär att beteendet är avgörande i de allra flesta fallen. Alla ungdomar förutom en hade andra pågående insatser i socialtjänsten, de flesta inom öppenvården. Socialtjänstens uppföljning har skett sällan men i över hälften av insatserna har det funnits skriftliga uppdrag.

De flesta uppdragen pågick under ett år (57 %) och sex av de sju blev efter avslutet kvar inom socialtjänsten med nya insatser. Insatserna som dominerade var fem placeringar, tre öppenvårdsinsatser och två kontaktpersoner. Om man bara tittar på placeringar så ökade dessa från tre *före* till två *under* till sex *efter* denna insats.

En av pojkarna i kategorin är ”David” (akt 81):

”David” är 14 år gammal och har varit aktuell sedan han var 11 år. Då gjorde skolan en anmälan till socialtjänsten då de inte klarade av att tillgodose Davids behov i skolan. David hamnade i konflikter och fick utbrott som äventyrade andra elevers trygghet och säkerhet. David bodde hemma hos sin mamma och en lillebror men placerades i en behandlingsskola. Den nya skolan fungerade väl till en början men snart hände incidenter som ledde till att David inte längre ville vara kvar. Han flyttade hem igen och fick en kontaktperson. Ett första möte mellan socialsekreterare, ungdom och kontaktperson sker en månad efter starten: *”De har haft kontakt en månad nu och allt fungerar bra. Ikväll ska de gå på bio tillsammans. Överenskommer att se över uppdraget”*.

Därefter har socialsekreteraren kontakt med David och hans mamma på grund av att David får börja i en ny skola. När det gått nästan åtta månader efter första mötet med kontaktpersonen skriver socialsekreteraren en utredning inför skolplaceringen och där omnämns även kontaktperson:

David har sedan en tid tillbaka en kontaktperson. Meningen var att kontaktpersonen skulle hjälpa David att träffa andra ungdomar och komma med i olika sociala sammanhang.

Kort därefter skriver en annan socialsekreterare en journalanteckning angående kontaktpersonsuppdraget:

Huvudhandläggare meddelar att kontaktpersonsuppdrag inte behöver fortgå och alltså därmed anses avslutat. Utredaren har haft en dialog med kontaktpersonen, han har själv påtalat att behovet har varit diffust då David allt oftare har uppehållit sig utomlands och det har varit svårt att nå honom även telefonledes.

Efter den avslutade kontaktpersonsinsatsen fortsätter David på behandlingsskola och blir senare även placerad på en institution.

Det framkommer inte i journalerna vad familjen eller pojken ansåg om avslutet och inte heller hur socialsekreteraren resonerade kring avslutet. Antagligen avslutades denna insats med en uppsägning eller av att en ny insats tog vid.

Kontaktpersonsinsatserna som antas sluta oplanerat pågår som de andra oplanerade avslutningsformerna under en kortare period. Det är unga pojkar som utgör denna kategori och som i knappt hälften av fallen inte varit aktuella inom socialtjänsten tidigare. Det egna beteendet spelar en viktig roll i tillsättandet av kontaktperson och de hade även oftast andra samtidiga insatser. De flesta i denna kategori blev placerade någon gång efter avslutad kontaktpersonsinsats.

Kapitel två: Intervjuer med socialsekreterare

I detta kapitel presenteras en sammanställning av intervjuerna med fem socialsekreterare som arbetar i den undersökta kommunen. Intervjuerna följde en halvstrukturerad intervjuguide och byggde på fyra olika teman: behovsbedömningen, under uppdraget, avslutet samt vidare funderingar. Det är dessa fyra teman som i detta kapitel även fungerar som underrubriker.

Socialsekreterarna i studien har mellan fyra och tio års erfarenhet av arbete med barn- och ungdomsärenden och två har erfarenhet av liknande arbete i annan kommun. Endast en av de intervjuade arbetar idag med samma arbetsuppgifter, de andra finns kvar i verksamheten men med andra arbetsuppgifter.

Antalet kontaktpersonsinsatser varierar från cirka fem till ett sjuttioal per socialsekreterare.

Frågorna skickades till socialsekreterarna en tid före intervjun men flertalet hade inte hunnit gå igenom dessa. De två som intervjuades först fick jag återkomma till då det under studiens gång uppstod nya frågor. Intervjuerna spelades in och transkriberades.

Kapitlet baserar sig på socialsekreterares erfarenheter och tankar om sitt arbete med kontaktpersonsinsatser.

Intervjuerna

”Behovsbedömningen”- socialsekreterarnas syn på behoven

Frågorna som handlade om behovsbedömning bestod av faktiska förhållanden kring beslutsfattandet såsom hur en kontaktperson beviljas och vilka faktorer som är viktiga för ett biståndsbeslut. En del av frågorna handlade om socialsekreterarens erfarenheter som exempelvis vem som brukar ta initiativet till insatsen kontaktperson.

Av intervjuerna framkom att en utrednings syfte är att få reda på de behov som ungdomen har. I de fall utredningen mynnar ut i insatsen kontaktperson kretsar behoven kring att det i nätverket saknas vuxna som kan stödja i vardagen och hjälpa ungdomen att få en fungerande fritid. Alla de intervjuade socialsekreterarna anser att det faktum att en ungdom bor med en ensamstående förälder har betydelse när man bedömer behovet av kontaktperson. En socialsekreterare uttrycker sig så här: *”När man inte har sin andra förälder så förlorar man ofta även kontakten med släkten på den sidan och då är det klart att det saknas vuxna runt omkring.”*

En socialsekreterare berättar också att insatsen är lätt att *”ta till när man ser ett behov men inte riktigt vet”* och att den är lätt för familjen och ungdomen att *”köpa”*. Med det menas att familjerna ofta är eller blir positiva till insatsen.

De flesta uppger att den som initierar idén om kontaktperson varierar från fall till fall och alla är eniga om att när ungdomen själv vill ha kontaktperson så blir det bättre. Även föräldrarna är viktiga att ha med i processen; om de är positiva så blir motivationsarbetet enkelt.

Det märks att insatsen är väl känd även utanför socialtjänsten menar socialsekreterarna då flera ungdomar frågar efter den på grund av att de har kompisar som haft kontaktpersoner. Ungdomarna har av kompisarna fått en positiv bild av insatsen. Även inom socialtjänstens samarbetspartners har insatsen uppmärksammats, en socialsekreterare berättar att det ofta är andra professionella instanser som t.ex. BUP som uppmuntrar föräldrar att ansöka om kontaktperson för deras barn: *”Inte för att den kanske är den bästa insatsen för ungdomen men för att det är den insatsen de känner till.”*

Om ungdomen inte alls vill och inte heller verkar vara nyfiken på att träffa en kontaktperson så är det enligt socialsekreterarna ingen idé att försöka. Men om det finns en nyfikenhet så kan den vara värd att pröva eftersom kontakt mellan ungdom och kontaktpersonen ändå kan uppstå. Om det är rätt kontaktperson och de hittar varandra så kan det bli bra även om ungdomen varit lite tveksam från början.

Matchningen mellan ungdom och kontaktperson är mycket viktig då det i slutändan är relationen som insatsen bygger på. En del familjer eller ungdomar har egna förslag på en lämplig kontaktperson. Denna person är oftast någon från skolan, från fritidsgården eller ibland från den egna släkten. En kontaktperson från den egna familjen eller släkten är något som alla socialsekreterare säger nej till. Det är inte heller självklart att anlita de tilltänkta kontaktpersonerna från skolan eftersom dessa redan finns inom det egna nätverket, vilket krockar med syftet att tillsätta en person som ska **utöka** nätverket. En svårighet med de egna förslagen kan vara att det blir svårare för socialsekreteraren att ställa krav och följa upp eftersom de inblandade agerar utifrån sin relation och de relationsmönster de har sedan tidigare. Det finns dock även fördelar med de egna förslagen då ungdomarna och familjerna känner och har förtroende för dem vilket gör att det ofta går fortare att starta uppdraget. De intervjuade anser att man helst ska ha en för familjen okänd kontaktperson.

”Under uppdraget” – om uppföljningens vara och icke vara

Uppföljningen har skett på initiativ av respektive socialsekreterare och gemensamma rutiner kring detta har saknats. Det enda kravet har varit att följa upp var sjätte månad. Några socialsekreterare berättar att de själva bestämt att ha uppföljning var tredje månad då ett halvår kan vara ett för långt uppehåll. Andra berättar att de inte alltid hunnit med att följa upp var sjätte månad. Uppföljningens frekvens har också berott på ärendet. Tät uppföljning i insatsen är enligt socialsekreterarna viktig ur flera perspektiv: dels ekonomiskt då det kan hända att ersättning utbetalas till kontaktpersoner som inte sköter sitt uppdrag, dels för att utvärdera om insatsen är den rätta.

En socialsekreterare beskriver problematiken kring att inte följa upp:

... om jag hade följt upp dem tätt så hade man ju kanske övervägt andra insatser också. För de kanske behövde familjebehandling också. För det är ett syfte med uppföljningarna också, att se om det behövs andra insatser. För familjen kanske inte gör väsen av sig och kontaktperson larmar inte heller för de är ju lekmän. Och man ska inte låta insatser löpa på om de inte behövs längre.

Att uppföljningarna av insatsen kontaktperson har varit lågprioriterade råder det inget tvivel om. Flera socialsekreterare tror att det beror på att man i det vardagliga arbetet prioriterar utredningar framför uppföljningar eftersom det där finns en tidsbegränsning. Kontaktpersonsinsatserna är ofta relativt okomplicerade och i socialsekreterarnas öron ”tysta” då de sällan själva gör väsen av sig till skillnad från mer omfattande insatser där det krävs att socialsekreteraren är mer aktiv. *”Du vet känslan av att det rullar på. När man har mycket akuta saker så håller jag ifrån mig det som nånstans rullar, om de inte ringer så får det vara för jag har så mycket annat.”*

Alla är överens om att dessa insatser har blivit mer synliga under de senaste åren och att de fått en plats i socialsekreterarmötena. Denna upplevda förbättring tros ha sin grund i att man i denna kommun satsat på att anställa kontaktsekreterare och att man infört BBIC¹ som följer en tydlig struktur redan på inledningsstadiet. Flera socialsekreterare vittnar om att det förut ofta saknades tydliga syften och mål med kontaktpersonsinsatser och att de därför löpte på *”tills de avslutade sig själva”*.

”Avslut” - från verkliga fall till drömscenarior

Det är viktigt, anser socialsekreterarna, att hålla ett avslutande möte i kontaktpersonsinsatser. Dels för att alla bör få ett ordentligt avslut och för att *”knyta ihop säcken”*, dels för socialtjänsten att få del i de medverkandes erfarenheter och därmed göra en utvärdering. En socialsekreterare beskriver varför avslutet är viktigt: *”För väldigt många av våra klienter har dåliga erfarenheter av avslut, folk kommer in och ut ur deras liv. Så jag tror att ett tydligt avslut är jätteviktigt för alla parter.”*

Även om det egentligen ska vara chefen eller åtminstone gruppledaren som efter socialsekreterarens bedömning ska avgöra ifall insatsen ska avslutas eller förlängas vittnar de flesta socialsekreterarna om att avslut även sker på andra grunder. Det kan handla om att någon flyttar, att ungdomen blir placerad på en institution eller fyller 20 år och därmed blir avslutad på barn- och ungdomsenheten. När socialsekreterarna ombeds tänka på ett konkret fall där avslutet skedde oplanerat berättar de flesta om ungdomar som själva sagt upp insatsen. Två socialsekreterare tror att det berodde på bristande matchning mellan kontaktperson och ungdom, att de inte fann varandra.

---

¹ BBIC-Barns behov i centrum är ett nationellt system för utredning och uppföljning av barn och ungdomars behov i socialtjänsten.

Anledningen till att insatser avbryts kan handla om att ungdomens behov av stöd visar sig vara eller ha blivit större än vad en kontaktperson är kapabel att tillhandahålla. Detta kan bero på att kontaktpersonsinsatsen ofta är den första man provar med och då har man inte alltid full kunskap om behoven.

Jag frågar socialsekreterarna om hur ett ”önskeavslut” ser ut och alla är eniga i sina svar: att alla sitter ner och är överens om att avsluta. Önskvärt är också att syftet med insatsen är uppnått och att kontaktpersonen har blivit en naturlig del av ungdomens egna nätverk.

Erfarenheterna av de planerade avsluten påminner om önskeavsluten, det vill säga att behovet av att ha stöd av en kontaktperson inte längre föreligger och att alla är överens om det. Oron för ungdomen finns inte längre och alla har en önskan om att avsluta. En socialsekreterare berättar om ett planerat avslut:

Det var i stort sett som i drömscenariot. Så de finns också. Men då har det varit en begränsad grej att jobba med. Ungdomen ska komma igång med EN fritidsaktivitet. Ganska enkelt och konkret och inte för många olika mål. Blev ingen annan insats efteråt, fanns ingen jätteoro. I efterhand kan man kanske tänka att det var generöst att bevilja en kontaktperson i det fallet. Men det kanske är bra för man ger ju chans att lyckas med ett sånt uppdrag. Man ska komma ihåg att det är vanliga människor. Att det inte blir planerade avslut kan ju vara att uppdragen är för svåra.

Anledningarna till att insatserna avslutas som planerat kan enligt socialsekreterarna bero på att insatsen samt matchningen blev rätt och att ungdomen varit motiverad för insatsen.

”Vidare funderingar” - utvärdering av insatsen

Till slut ville jag höra socialsekreterarnas uppfattningar om insatsen kontaktperson, vad de ser som för- och nackdelar, varför de tror insatsen är så vanlig och om lyckade och misslyckade insatser.

Insatserna med kontaktpersoner kan betraktas som lyckade om de har uppfyllt åtminstone något av de mål man satte upp men framför allt om det tillfört ungdomen något **positivt**. Det kan även visa sig långt efteråt som i detta fall:

Jag tänker på en kille som blev placerad och sedan bodde i träningslägenhet och han hade börjat med en kontaktperson. När jag avslutade honom på socialtjänsten så mindes han väldigt väl den personen. Mindes honom som en engagerad person. Även om det gick illa för honom sedan så kunde han, när det gick bättre igen, minnas den här personen i positiva ordalag. Då har det varit något viktigt.

Socialsekreterarna är eniga om att man inte får ha för höga förväntningar och orealistiska mål eftersom insatsen utförs av lekmän någon timme per vecka. De upplever att det ibland kan vara socialsekreteraren men vanligen föräldrarna som sätter för stort hopp på kontaktpersonen. I de situationerna är det viktigt att vara tydlig och poängtera att kontaktpersonen är en "vanlig" vuxen och till för ungdomen. Vid behov måste man komplettera med andra insatser eftersom flera tillsammans kan utgöra den positiva förändringen i en ungdoms liv: *"Jag tänker att kontaktperson ska användas i ett tidigt skede, innan det gått för långt. Man kan inte heller kräva så mycket av en kontaktperson, det är nästan ideellt"*.

Att insatsen är så vanlig tror många socialsekreterare beror på att det är en bra insats att börja med när man blir aktuell inom socialtjänsten. Den är också lätt att motivera för ungdomar och föräldrar. Dessutom räcker det för många ungdomar med ytterligare vuxenstöd för att vända en negativ utveckling mot en mer positiv. Kontaktperson är också en av få insatser som familjerna själva ansöker om och där de oftast får bifall. Dessutom är insatsen inte så kostsam vilket gör att man lättare kan bevilja insatsen än om det skulle handla om en dyr behandling.

På frågan om kontaktpersonsinsatsernas för- och nackdelar blir det tydligt att socialsekreterarna uppskattar dess möjligheter till flexibla och personliga möten med en "vanlig" vuxen medan problemen ofta beror på socialförvaltningens brist på rutiner. Insatser som inte följs upp, otydliga uppdrag eller dålig matchningen ses som negativa faktorer. En socialsekreterare förtydligar varför hon uppskattar insatsen: *"Den (insatsen) är lite normaliserad, man behöver inte känna att man är ett "soc-fall". En nära vuxenkontakt kan vara jättebra för en ungdom som har det lite tunt kring sig"*.

Kapitel tre: Intervjuer med unga vuxna som har haft kontaktperson

I detta kapitel redovisas en sammanställning av intervjuerna med fem unga vuxna som tidigare har haft insatsen kontaktperson i den undersökta kommunen. Berättelserna bygger på deras erfarenheter och tankar om tiden då de hade kontaktperson. Liksom i intervjuerna med socialsekreterare berördes olika teman. Temana var ”före”, ”under”, ”avslutet” och ”reflektioner”. Frågorna under ”före” handlade om erfarenhet av tiden vid tillsättandet av kontaktperson och hur det gick till. Frågorna under rubriken ”under” var riktade mot upplevelser av tiden med kontaktpersonen. Frågorna under ”avslutet” kretsade kring hur insatsen avslutades och vad som hände efteråt. Sista temat, ”reflektioner”, kom att innehålla frågor om hur informanten ser på tiden med kontaktpersonen idag och vad de har för åsikter om insatsen för övrigt.

Min ambition var från början att intervjua tio personer som ingick i aktstudierna och som därmed har haft kontaktperson i den undersökta kommunen. Förhoppningen var att intervjua både de som upplevt oplanerade avslut och de som haft planerade avslut. Ett kriterium var att insatsen var avslutad samt att personen som skulle intervjuas hade fyllt 18 år.

Jag skickade brev där studien presenterades samt berättade att jag skulle ringa dem inom en viss tid. Det visade sig dock att det var svårt att få tag på alla och att telefonnumren inte alltid stämde. I dessa fall skickade jag ut ett nytt brev med önskan att de skulle höra av sig till mig.

I första försöket skickades tio brev (fem till oplanerade avslut och fem planerade). Av dessa fick jag tag på fyra. En tackade nej, en berättade att han hade träffat en kontaktperson vid endast ett tillfälle, en hade flyttat men tackade ja till telefonintervju. En var positiv till intervju ansikte mot ansikte. Telefonintervjun genomfördes men den andra informanten kom ej på två avtalade tider med hänvisning till sjukdom.

I en andra vända skickade jag tre nya brev till personer som haft kontaktperson vars telefonnummer jag hade hittat, förutom i akten, även genom Eniro. Två av dessa nummer var dock inaktuella och de fick nya brev med uppmaning att maila mig. Den tredje tackade ja till intervju och intervjuades. En skickade mail till mig och svarade även på frågorna genom mail.

I ett tredje försök skickade jag fem nya brev till personer som haft kontaktperson vars telefonnummer fanns i akterna eller på Eniro. En tackade nej, en fick jag inte tag på men tre tackade ja. Av dessa tre var det dock en som inte dök upp på den avtalade tiden och som jag inte heller fick tag på senare.

Totalt skickade jag alltså ut 23 brev. Tolv besvarades aldrig. Tre personer tackade nej, tre tackade ja men dök inte upp och fem intervjuades. En av dessa fem intervjuer genomfördes per telefon och en genom e-post. De övriga spelades in.

Informanterna fick välja tid och plats för intervjun och alla genomfördes på caféer förutom en som hölls i kommunens lokal. Trots att informanterna ingår i aktstudien har jag inte vid urvalstillfället haft annan kunskap om dem än namnen. Jag har inte heller efter intervjun granskat akten för att få socialtjänstens bild utan vill att informanternas berättelser ska återge deras upplevelser och tankar om insatsen. Samtliga intervjuer transkriberades.

Alla fem intervjuade var mellan 19 och 22 år och hade haft insatsen kontaktperson genom den undersökta kommunen under den tid som studien undersökte, mellan åren 2003 och 2005. Insatsen hade i alla fallen avslutats. Tre av de intervjuade var kvinnor och två var män.

Orsaken till det stora bortfallet kan man bara spekulera i. Gemensamt för de intervjuade var att de hade mycket positiva erfarenheter och för alla var kontaktperson den enda insats de hade från socialtjänsten just då. Möjligen kan de som har sämre erfarenheter vara mindre benägna att ställa upp på en intervju. Om man haft flera pågående insatser från socialtjänsten är det tänkbart att man också befunnit sig i en svårare situation än de som ”enbart” hade kontaktperson och att prata om den tiden kan möjligen kännas för känslösamt.

Intervjuerna

Före – Jag var inte på rätt spår

Tre av informanterna hade haft kontaktperson förut, oftast precis innan den nya kontaktpersonen tillsattes. De tidigare kontaktpersonsinsatserna hade inte fungerat av olika skäl men det var bara en som uppger att han fick en ny eftersom han själv ville byta.

Alla har en tydlig bild av anledningen till att de fick kontaktperson. De säger att de var struliga, hade suttit hemma för mycket eller mått psykiskt dåligt.

Den som initierat tanken om kontaktperson varierar, i tre fall var det mamman som var initiativtagare, i ett fall en lärare och i ett annat fall en socialsekreterare. Hur tanken mottogs har likväl varierat, från positiva minnen till: *”Min mamma tvingade mig dit och jag var så jävla emot det. Det var jobbigt med någon som skulle kontrollera mitt liv. Jag ville inte ha nån som jag inte kände. Jag ville vara med mina kompisar. Men jag skulle dit bara för att kolla vad det var för person.”*

En annan person berättar att hon till en början inte tyckte om tanken men när hon väl träffade kontaktpersonen så ändrade hon sig och såg fördelarna.

Matchningen ser de intervjuade som en viktig del och om det varit rätt person har det ofta känts redan i första mötet. En informant har varit delaktig i valet av kontaktperson då han fick välja mellan några personer och tog den som han trodde skulle passa bra. Många har fått ”känna på” att ses någon gång på prov för att sedan bestämma sig: *”De berättade om henne innan och sa att ni får träffas och så får du se vad du tycker. Och jag tyckte ju att det var så bra. Så jag sa inte så mycket eftersom det verkade så bra från början. Hade jag sagt nej då så hade de säkert hittat nån annan. Men jag sa ja för hon var så snäll.”*

Alla informanterna är mycket nöjda med de kontaktpersoner som de fick och beskriver dem i positiva ordalag:

”Vi hade nästan samma intressen och han var en bra person. Om personligheterna stämmer spelar inget annat roll.”

”Hon var jättesnäll och trevlig. Jag tyckte bra om henne redan första mötet vi hade.”

”Jag är glad för att det var han för han var grym. Han är ju utbildad och hade jobbat med ungdomar hur länge som helst.”

Under – Vi hade alltid kul och kom bra överens

De flesta träffade sin kontaktperson en gång i veckan, någon oftare och någon mer ”*efter behov*”. Tiden med kontaktpersonen har ofta använts till olika aktiviteter, ibland har syftet med insatsen varit att bli just aktiverad. Alla berättar också om att deras kontaktpersoner varit bra att prata med och att det oftast varit denne som varit den drivande och kommit med förslagen på aktiviteter: *”Det var mest hon som drog igång och det är bra för när man är 15 så har man inte så mycket idéer.”*

Alla informanterna har fina minnen av sin tid med kontaktperson, träffarna har varit roliga och tillsammans har de gjort saker man inte skulle ha provat på annars. Kontaktpersonernas personliga egenskaper uppskattas av ungdomarna och ingen har något negativt att säga om personen:

”Han gav inte upp.”

”Han gick in för jobbet och försökte hela tiden komma på nya saker att testa.”

”Hon var rolig och förstående.”

Också det faktum att kontaktpersonerna är ”vanliga människor” och inte representanter från socialförvaltningen eller någon annan myndighet ses som positivt. Att de är flexibla både när det gäller tid och plats uppskattas, flera pratar om att man sågs hemma när det passade eller att man bara kunde ringa och ses spontant.

Tidsmässigt varierar insatserna från ett halvår till tre år. Den som hade haft längst period ansåg att insatsen hade pågått för länge, de övriga var antingen nöjda med längden och några hade velat ha kontaktpersonen under en längre tid.

De flesta har vaga eller inga minnen av kontakten med socialtjänsten under den här tiden. Några hade överlåtit kontakten till kontaktpersonerna: *”Vi hade ingen kontakt alls, jag kände inte att det var nödvändigt heller. För mig var det tillräckligt med kontakten med kontaktpersonen. Han hade ju kontakt med soc.”*

Avslutet - Du behöver inte mig längre

Hur avslutet hade gått till var inte tydligt för alla. Det var endast en som kom ihåg att det hade hållits ett avslutande möte med socialsekreterare. Anledningen till att insatserna avslutades hade de flesta klart för sig, allt från att man själv flyttat till annan ort till att kontaktpersonen inte längre behövdes.

De olika avslutningsformerna kan enligt informanternas beskrivning och denna studies definitioner indelas som följande:

- Tre avslut har varit oplanerade varav två har skett på grund av flytt och ett var förmodat oplanerat.
- Två avslut var planerade varav ett skedde i samråd och ett var förmodat planerat.

Informanternas egen bild av avslutet stämde ganska väl överens med kategorierna även om en vars avslut betraktas som planerat själv ansåg att det åtminstone delvis var oplanerat. Detta berodde på att personen ansåg sig inte ha varit delaktig i avslutsbeslutet vilket därmed upplevdes som oplanerat.

Några informanter beskriver att det, vid tiden då avslutet skedde, kändes vemodigt att inte ha kvar sin kontaktperson och att man hade velat behålla denne en längre tid. En fortsatte att ha kontakt med sin kontaktperson även efter avslutet eftersom de hade blivit vänner. En annan beskriver avslutet med följande ord:

”Du behöver inte mig längre, sa kontaktpersonen. Han kände väl att jag inte behövde honom mer. Och det var skitkul att höra för då kände jag att: Wow, då har jag äntligen gått ur det här.”

”Jag tyckte att det var lite tråkigt att avsluta men ändå var jag glad att jag hade fått så många nya vänner att jag ville umgås med dom och därför kunde jag inte träffa kontaktpersonen så ofta.”

Av dessa fem informanter var det bara en som fick fortsatt stöd från socialtjänsten och det i form av en ny kontaktperson.

Reflektioner – Utan kontaktperson hade jag blivit mer osocial

De intervjuade hade vid intervjutillfället hunnit bli över 18 år och tiden med kontaktpersonen låg något år tillbaka i tiden. Många uppgav att den perioden dessutom var händelserik med många kontakter varför minnena kunde vara oklara. Alla såg dock tiden med kontaktpersonen som värdefull och insatsen hade varit ett stort stöd för dem:

”När jag tänker på de åren med kontaktperson så har det hjälpt mig något sjukt mycket att mogna”.

”Det gav en objektivitet i tillvaron, att allt inte är bara trist och dunkelt”.

Hur det hade varit för dessa ungdomar om de inte hade haft en kontaktperson under ungdomsåren kan inte alla svara på men de flesta menar att denne hade en avgörande betydelse:

”Jag tror att jag hade haft det ännu tråkigare, jobbigare och blivit mer osocial”

”Även om jag inte insåg det då så tackar jag honom nu. Jag är en helt annan person än vad jag var då och när jag tänker tillbaka på den tiden så tror jag att det hade gått utför för mig utan kontaktperson, jag tror det.”

”Det var bra för mig att ha kontaktperson, mycket roligare att hitta på saker istället för att inte göra det. Och jag hade ju aldrig gjort det självmant, inte vågat”.

”Om hon inte hade funnits så hade jag kanske varit ännu mer självdestruktiv, det hade nog inte alls blivit bra.”

Kontaktpersonen har i flera fall blivit en förebild: *”Mina föräldrar är skilda och han (kontaktpersonen) var för mig en manlig förebild och jag vet inte vad det var han gjorde men han gjorde mig annorlunda.”* En annan person berättar att kontaktpersonen en förebild att inspireras av även idag: *”Jag har alltid velat jobba med ungdomar och om jag nån gång ska jobba med ungdomar så ska jag försöka vara som hon för hon var så himla balanserad.”*

Alla var nöjda med det stöd de hade fått av kontaktpersonen och de flesta hade inte velat ha något annat stöd istället. En av informanterna anger dock att hon hade velat ha kompletterande stöd vid sidan av kontaktpersonen.

Mot slutet av intervjun ville jag få informanternas tankar om insatsen i allmänhet och när de anser att den kan vara verkningsfull. På frågan om när de anser att insatsen fungerar svarar två att den kan fungera när som helst, bara kontaktpersonen känns rätt och att man gjort upp om kontaktpersonens uppdrag. En annan person ansåg att det är när man är i nedre tonåren, runt 13-14 års ålder, som man är som mest osäker och mottaglig för gruppträck, varför det då är lämpligt att tillsätta en kontaktperson. En annan åsikt som uttrycktes var att den som själv vill ha en kontaktperson bör få en.

De flesta är överens om att kontaktpersonens personliga egenskaper har betydelse: *”Om personligheterna stämmer spelar inget annat roll”*. Men det betyder inte att man ska få välja sin kontaktperson. Snarare är betydelsen att det ska finnas möjlighet att byta om kontaktpersonen inte känns rätt: *”Om man får välja från början så letar man efter nåt man själv har och det behöver inte alltid vara bra. Om man möter ens raka motsats så kan man lära mycket av varandra.”*

”Jag vet några kompisar som hade kontaktperson och de fick kontaktpersoner som hade varit i skiten själva förut och då var jag lite avundsjuk för jag tänkte att de vet så mycket mer än min kontaktperson. Fast jag tror inte så nu. Så jag vet inte om man ska få välja, för då väljer man ju bara efter utseendet och väljer nån som ser cool ut. Och jag hade då aldrig valt min kontaktperson för han såg töntig ut.”

Alla informanterna poängterade att de hade mycket goda erfarenheter av att ha kontaktpersoner och några deltog i intervjun för att inspirera dem som inte vågat ta chansen: *”Det är jättebra med kontaktperson men man borde organisera det lite bättre och göra ungdomen mer aktiv, så att det inte blir som jag som inte vet om vi haft något avslut.”*

Kapitel fyra: Analys

En tillbakablick

Materialet som presenterats i denna studie har varit omfattande och trots att utgångspunkten har varit avsluten av kontaktpersonsinsatser har det visat sig generera mycket mer. De olika delarna har bidragit med sina bilder av insatsen med fokus på avsluten. Intervjuerna med de unga vuxna gav en välkommen återkoppling till hur en kontaktperson kan upplevas, oberoende av hur insatsen hade avslutats. Avslutet hade nämligen i flera fall skett utan att ungdomen hade varit involverad. Intervjuerna med socialsekreterarna gav en realistisk bild av myndighetsutövandet med dess möjligheter att hjälpa, men de pekade även på begränsningar som resursbristerna medför. Aktstudien, som har fått störst plats i denna studie, gav med sina 75 akter en möjlighet att skapa kategorier för de olika avslutningsformerna och visade hur ärendena har handlagts. Efter kategoriseringen av de olika avsluten framgick att de oplanerade var fler än de planerade. Den form av avslut som socialsekreterarna angav som önskeavslut (i samråd) skedde faktiskt bara i vart femte fall vilket kanske inte är överraskande men beaktansvärt.

I detta kapitel är min ambition att försöka förena de olika delarna och dra slutsatser. Precis som med så många andra saker i livet har denna undersökning inneburit att när en fråga besvarats har jag upptäckt nya frågor och nya områden som skulle vara intressanta att forska vidare om.

Samråd kontra uppsagda - de två största kategorierna

Jag vill fästa särskild vikt vid att analysera de två största kategorierna, de som avslutas i samråd och de som avslutas på grund av uppsägning. Detta inte enbart för att de är de största kategorierna utan även för att samrådsavsluten är den form som alla de intervjuade socialsekreterarna uppger som önskvärt. De som avslutas med uppsägning är också en intressant kategori eftersom insatsen i dessa fall kanske inte motsvarat de förväntningar som ungdomen, och ibland föräldern och kontaktpersonen hade om insatsen.

Det finns faktorer som är gemensamma för ungdomar som avslutat insatsen med ett samråd. Till exempel bor fler i denna grupp med en ensamstående förälder jämfört med alla andra grupperna, inklusive kategorin uppsagda. Ungdomens problematik beror också oftare på hemmiljön jämfört med dem som avslutats med uppsägning. Det kan betyda att de insatser som avslutats i samråd ofta tillsatts på grund av att ett eget nätverk saknas eller är bristfälligt. De som avslutats i samråd har också i högre grad haft insatser från socialtjänsten före denna såsom öppenvård samt tidigare kontaktpersoner och kontaktfamiljer. Detta innebär att nästan hälften av dem som haft samrådsavslut har varit aktuella inom socialtjänsten längre än tre år.

Nästan hälften av de ungdomar vars insats avslutas med uppsägning är tvärtom debutanter inom socialtjänsten och de får kontaktpersonsinsats oftare som första insats. Om

insatsen inte motsvarar de förväntningar familjen eller ungdomen haft kan det avslutas med en uppsägning. Det betyder att man vid samrådsavslut förmodligen haft en bättre bild av ungdomens behov från början och att insatsen därför varit bättre underbyggd. Ungdomarna i denna kategori har oftare än andra kategorier varit initiativtagare till insatsen. Detta kan innebära att om man själv vill ha en insats, är det mer sannolikt att man också genomför den som planerat. Det är möjligt att ungdomen då känner en större delaktighet och därmed större ansvar för sin medverkan i utformningen av insatsen. Det innebär att man från socialtjänstens sida noga bör ta reda på de behov ungdomen har och göra ungdomen delaktig bland annat genom att informera om förutsättningarna för insatsen.

En annan märkbar skillnad mellan samrådsavsluten och de uppsagda avsluten är hur uppföljningen av insatsen genomförts. Hela 93 %, den högsta andelen, av de insatser som avslutats i samråd har följts upp regelbundet eller tätt. De som avslutats med uppsägning har en motsvarande siffra på 74 % och var femte har följts upp sällan. Att regelbundet följa upp är förutom ett krav också en förutsättning för att kunna utvärdera om de mål man satt upp är nådda och om insatsen är den rätta. Om detta vittnar både litteraturen och socialsekreterarna. Eftersom kontaktpersoner är lekmän och i många fall en ny person, för såväl ungdom som familj och socialtjänst, är det svårt att förutse hur kontakten mellan ungdomen och kontaktpersonen kommer att bli. Och det är just en god relation mellan kontaktperson och ungdom som är allra viktigast enligt både socialsekreterare och unga vuxna som intervjuats i studien.

Längden på kontaktpersonsinsatsen avser den tidsperiod som kontaktperson och ungdom träffats. Beträffande avslut som skett i samråd fördelas längden relativt jämt från sju månader upp till tre år, medan de avslut som sägs upp avbryts innan insatsen pågått i 11 månader. Detta stärker bilden av att de uppsagda avsluten inte motsvarat de förväntningar som ungdomen och familjen har haft. Detta kan även handla om en dålig matchning mellan ungdom och kontaktperson och med tanke på att de uppsagda oftare har kontakt med socialtjänsten för första gången är det viktigt att noggrant ta reda på ungdomens behov och intressen för att undvika felmatchning.

Det finns en koppling mellan hur avslutet sker och vad som händer efter insatsen med kontaktperson. Nästan alla (87 %) insatser som avslutas i samråd avslutas också i socialtjänsten. Drygt hälften (59 %) av de som slutar med uppsägning stannar däremot kvar i socialtjänsten efter den avbrutna kontaktpersonsinsatsen och får nya insatser. Hälften av dessa nya insatser utgörs av nya kontaktpersoner. Då de flesta uppsägningarna skedde på ungdomens initiativ kan det tyda på en dålig matchning eller bristfällig information kring insatsen från socialtjänstens sida. Det kanske inte förvånar att de flesta insatser som avslutas i samråd även avslutas i socialtjänsten då alla varit eniga om att behovet av stöd inte längre föreligger. Det visar dock även på att för dessa ungdomars del har ytterligare stödåtgärder undvikits. Kontaktpersonsinsatsen har i dessa fall varit ett **tillräckligt** stöd; insatsen i sig har varit förebyggande. Som en av socialsekreterarna uttryckte så ska insatsen sättas in innan det gått för långt vilket man rimligen kan anta att det gjorts i de fall där avslut sker i samråd och ungdomen inte behöver fler insatser från socialtjänsten.

Några jämförelser mellan de övriga kategorierna

Av materialet framgår vissa mönster vad gäller de olika avslutningsformerna och hur de är kopplade till de undersökta variablerna. I fråga om kön beviljas pojkar oftare insatsen kontaktperson. Kön verkar inte spela någon roll när det gäller vilken typ av avslut det blir men spelar däremot uppenbarligen en roll vid tillsättandet av kontaktperson. De enda kategorierna där flickor är i majoritet är insatserna som avslutats på grund av ålder. Kategorin är dock liten, sju ungdomar, och skillnaden är fyra flickor mot tre pojkar.

Ungdomens ålder när insatsen började tycks spela en viss roll för hur den avslutas; ungdomarna i kategorin planerade avslut hade en högre snittålder än de i kategorin oplanerade. Störst skillnad var det mellan de som fick en ny insats (14,6) och de som avslutades på grund av ålder (18,1). Ungdomar över 15 år ska enligt lagen själva ge sitt samtycke till insatsen till skillnad från de under 15 år där det räcker med vårdnadshavarens samtycke. Det kan tänkas att de äldre blir mer engagerade när deras samtycke krävs, att det därmed blir tydligt att insatsen är till för deras skull: det är inte föräldrarna eller socialtjänsten som har bestämt utan ungdomens medverkan har krävts.

Hur man blir aktuell i socialtjänsten – genom anmälan eller egen ansökan - verkar inte få betydelse för det kommande avslutet, de allra flesta blir aktuella genom att de blir anmälda till socialtjänsten. Däremot tycks det vara av betydelse för utfallet av insatsen vem som initierat tanken om kontaktperson: ungdomens eget initiativ är som högst (en tredjedel) i de kategorier som avslutas i samråd eller är förmodat planerade. Enligt socialsekreterarna i studien är det en framgångsfaktor för ett planerat avslut att ungdomen själv har varit motiverad. Avslut som sker på grund av ålder har däremot den lägsta siffran när det gäller ungdomar som initiativtagare (14 %). Detta kan kanske förklaras med att i hälften av fallen ingick insatsen kontaktperson i utslussningsvården vilket ofta är en förutsättning för till exempel stödboende.

Väntetiden för att få sin beviljade insats var i alla kategorierna kort och får följaktligen ingen betydelse för vilken typ av avslut som insatsen leder till. Ett skriftligt uppdrag är däremot viktigt för att undvika felaktiga förväntningar från alla parter, vilket framkommit i litteraturen och av de intervjuade unga vuxna. De senare poängterade vikten av tydliga uppdrag för lyckade insatser. Skriftligt uppdrag har även betydelse för det kommande avslutet: om man ser på de planerade och oplanerade avsluten på gruppnivå så har de förstnämnda en högre andel skriftliga uppdrag jämfört med de oplanerade, 69 % mot 44 %. Allra lägst andel skriftliga uppdrag har de vars insats avslutas då en ny tar vid. I dessa fall är det andra än socialsekreteraren som tagit initiativ till kontaktpersonsinsatserna. Det skulle kunna peka på att socialsekreteraren inte har en tydlig bild av vad uppdraget ska innehålla. Möjligtvis tänktes den täta uppföljningen i dessa insatser kompensera för det uteblivna skriftliga uppdraget. 40% av de insatser som avslutats med en ny hade ett skriftligt uppdrag. Detta ska jämföras med 86% i de förmodat planerade.

Andelen ungdomar som har andra insatser parallellt med kontaktpersonsinsatsen är avsevärt högre bland dem som avslutas oplanerat, 76 % jämfört med de planerade 34 %. Dessa insatser är oftast inom öppenvården. De kontaktpersonsinsatser som avslutas planerat är oftare de enda insatserna och har också en mer regelbunden uppföljning i jämförelse med de oplanerade. Detta innebär att om kontaktpersonsinsatsen är den enda pågående insatsen blir den också bättre utvärderad än om det finns flera pågående insatser.

I akterna hos vissa av dem som vid sidan av kontaktpersonsinsatsen även har andra pågående insatser kan man tydligt se att socialsekreteraren håller tät kontakt med de vårdansvariga på t.ex. behandlingsskola och Mini Maria medan kontakten med kontaktpersonen är obefintlig.

Då väcks frågan om varför socialsekreteraren skulle "glömma bort" eller nedprioritera just kontaktpersonsinsatsen och inte andra pågående insatser. Det finns troligtvis flera skäl. Ett kan vara att insatsen utförs av lekmän till skillnad från de andra som utförs av professionella utförare. Det kan därför vara otydligt för socialsekreterarna, och även för kontaktpersonerna, vad som egentligen kan förväntas av insatsen. Kontaktpersonerna gör enligt min erfarenhet i regel inte heller något större väsen av sig. De är ofta arbetande män och kvinnor som har kontaktmannaskapet som en fritidssysselsättning. De har kanske inte tid att försöka få tag på socialsekreterare under sin egen arbetstid och på fritiden är inte socialsekreteraren anträffbar. De skiljer sig således från de professionella, t.ex. familjebehandlare som har både möjligheter, och krav på socialtjänsten, att ha ett samarbete. En annan faktor kan ligga i de intervjuade socialsekreterarnas kommentarer om insatsens fördelar: den är relativt billig jämfört med andra typer av insatser. En insats som betraktas som billig kan vid jämförelse med dyrare bli nedprioriterad eftersom kraven för beviljandet av insatsen inte är lika höga som vid dyra behandlingar. En ytterligare faktor kan vara att socialsekreterarna medvetet utelämnar kontaktpersonen då denne utifrån dels sekretess, dels sin uppgift inte skall ha tillgång till all information.

Man bör fundera på om inte en tätare kontakt vore befogad. Det är tänkbart att om ungdomen har flera pågående insatser så kan det tyda på en ostabil livssituation vilket kan orsaka funderingar eller oro hos ungdomen. Kontaktpersonen kan då fungera som ett bollplank: de intervjuade unga vuxna vittnar om att de kände ett stort förtroende för sina kontaktpersoner och hade lätt för att prata med dem. Kontaktpersonen kan i sin tur behöva vägledning och avlastning i uppdraget. En av de viktigaste aspekterna som gäller för alla kontaktpersonsinsatser - som får stöd både i akterna och i intervjuerna med socialsekreterarna - är tidsbristen. Många tunga ärenden gör att socialsekreterarna måste prioritera och väljer då bort sådana som inte gör väsen av sig.

Är avslut viktigt?

Jag har under projektets gång fått frågan om avslutet inte framför allt är viktigt för socialtjänsten. Av materialet framgår att det är viktigt för socialsekreterarna att ha ett avslut men att resurserna inte alltid räcker till för att skapa förutsättningar för det arbe-

tet. Jag upplevde att avslutet också hade en betydelse för de intervjuade unga vuxna. Många av dem visste precis varför insatsen avslutades för deras del och uttryckte vilka känslor beskedet hade medfört. Men få kunde komma ihåg att beskedet kom från socialtjänsten. En av de intervjuade ser det som socialtjänstens uppgift att organisera sig så att de som tar del av insatsen också har möjligheten att vara delaktig: *”...så att det inte blir som jag som inte vet om vi haft något avslut.”*

De intervjuade unga vuxna kom ihåg sin kontaktperson väl men socialtjänstens närvaro verkar för många fallit i glömska. Om det är ett tecken på informanternas sviktande minne eller om socialsekreterarna inte varit närvarande är svårt att veta. Socialsekreterarna pratar om dels att det är viktigt att följa upp insatser och ”sätta ner foten” när det behövs, dels att insatserna med kontaktpersonerna är normaliserande för ungdomarna. Förhoppningen är alltid att kontaktpersonen och ungdomen håller kontakt även efter avslutad insats. Kan det då vara så att dessa två synsätt: dels socialtjänstens ansvar, dels socialtjänstens uppmuntran till en privat relation kolliderar och resulterar i att man som socialsekreterare inte vet hur mycket man ska lägga sig i? Ett exempel på detta kan vara de akter där socialsekreteraren antecknat att kontaktpersonen och ungdomen skulle hålla ett eget avslutningsmöte och att socialsekreteraren därmed avslutade insatsen i dataprogrammet utan vidare kontakter.

Kontaktpersonerna själva har inte varit i fokus för denna studie men jag vill ändå lyfta fram betydelsen av dem. Socialtjänsten är beroende av sina utförare och bör vara mån om att ta hand om duktiga kontaktpersoner så att de kan ta nya uppdrag när gamla är avslutade. Nedprioriterar man de avslutande mötena riskerar man att förlora kontaktpersonens intresse för nya uppdrag. En stor del av rekryteringen sker också genom de befintliga kontaktpersonernas nätverk. Om de känner att de inte blir ihågkomna och får återkoppling genom ett avslutande samtal av socialtjänsten är risken stor att de varken blir motiverade för att åter ställa upp eller rekommenderar sina vänner att bli kontaktpersoner. I ljuset av detta är det mycket viktigt för såväl kontaktpersonerna som socialtjänsten och ungdomarna att ha ett bra avslut.

Avslutande ord och vidare frågor

Insatsen kontaktperson upplevs av både socialsekreterare och de intervjuade unga vuxna som en bra insats som har en stor potential att ge positiva effekter för ungdomar. Trots att de intervjuade unga vuxnas kontaktpersonsinsatser hade avslutats på olika sätt, både planerat och oplanerat, hade de mycket positiva minnen av tiden med sina kontaktpersoner. Det är inte säkert att minnena varit än mer positiva om avslutet hade skett i samråd mellan ungdom, familj och socialsekreterare. Man kan dock fundera på om det skulle kunna bidra till att de hade kunnat ge en tydligare bild av både sitt avslut och socialtjänsten.

Framgångsreceptet för att nå ett avslut i samråd beror, som visats, på flera samverkande faktorer varav jag vill lyfta fram tre som särskilt viktiga:

- **Delaktighet.** Det har visat sig att ungdomar med samrådsavslut i högre grad är initiativtagare till sina insatser. I de fallen är delaktigheten hos ungdomar följaktligen hög. Här har det också funnits skriftliga uppdrag i stor utsträckning. Delaktighet kan innebära att de blivit väl informerade om insatsen. Detta kan förhindra felaktiga förväntningar som i sin tur kan leda till en uppsägning.
- **Relationen.** Relationen mellan kontaktpersonen och ungdomen är enligt de intervjuade unga vuxna och socialsekreterare det viktigaste i insatsen. Rätt matchning är väsentligt för att skapa en så gynnsam grund för relationen som möjligt. Några av de unga vuxna hade tidigare haft kontaktpersoner som avslutats med uppsägning men om dessa pratade de inte alls utan endast om de som de hade haft en god relation med. Även om relationens art inte går att utläsa ur aktmaterialet kan man i många fall läsa om goda relationer i insatser som avslutas i samråd, som i exemplet med ”Johan”. Till skillnad från de uppsagda avsluten så har man i samrådsavsluten inte upplevt några uppsägningar vilket kan vittna om bärande relationer.
- **Uppföljning.** De insatser som avslutas i samråd är också de som uppföljs mest regelbundet av alla kategorierna. Det har ingen större betydelse ifall uppföljningen sker var tredje eller var sjätte månad, bara det är regelbundet. Det viktiga med att följa upp är att socialtjänsten får återkoppling i hur insatsen fortlöper och om det är rätt insats för ungdomen. Regelbundna uppföljningar möjliggör insyn i insatsen och, vid behov, ett tillfälle att ändra insatsens form och innehåll eller komplettera med andra insatser.

Mycket har hänt sedan åren 2003-05 i den undersökta kommunen. Bland annat har BBIC, Barns behov i centrum, införts vilket är ett system för utredning och uppföljning av barn och ungdomars behov i socialtjänsten. BBIC genomsyrar numera både utredningar, planeringar och uppföljningar, inklusive kontaktpersonsinsatserna. Utredningarna ska visa på de behovsområden ungdomen har och som kontaktpersonen skall arbeta med. Ungdomarnas syn ska komma fram genom att de alltid ska bli hörda i utredningen och blir de inte det, måste det motiveras i utredningen. Det ställs krav på att skriftliga uppdrag upprättas, i BBIC kallade för ”genomförandeplan”. Uppföljningarna skall även de ske enligt en BBIC-mall.

Förutom BBIC har man i den undersökta kommunen satsat på att anställa kontaktsekreterare vars syfte är att rekrytera, matcha och följa upp. Detta har medfört att det upprättats rutiner och att insatsens status har blivit högre. En socialsekreterare berättar att de under de senaste åren börjat prata om kontaktpersonsinsatserna vid gruppmöten, något de inte gjorde ofta förut.

Att följa upp denna studie med en ny studie som skulle täcka tiden efter att BBIC infördes skulle onekligen vara mycket intressant: har barnperspektivet blivit integrerat och hjälper systemet socialsekreterare att kunna utföra sitt arbete på ett mer strukturerat sätt? Har någon förändring skett när det gäller hur insatsen kontaktperson avslutas?

Slutligen återkommer vi till frågan som presenterades i början då jag berättade om en blivande kontaktperson som undrade över effekterna av insatsen. Denna studie ger inte svar på den frågan. Däremot ges några skymtar av svaret genom de intervjuade unga vuxnas berättelser där flera beskriver kontaktpersonens betydelse som avgörande för hur deras tonårstid blev. Detta skulle vara väldigt intressant att studera vidare, inte minst eftersom det är för ungdomarnas skull insatsen ska finnas.

Litteraturförteckning

Andersson, Gunvor och Bangura Arvidsson, Maria (2001) *Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt*. Lund: Lunds Universitet.

Billquist, Leila och Johnsson, Lisbeth (2007) Sociala akter som empiri. Om möjligheten och svårigheter att använda socialarbetares dokumentation i forskningssyfte. *Soci-alvetenskaplig tidskrift nr 1*.

Ekbom, Inger och Landberg, Åsa (2007) *Innerst inne var man rädd: barns och föräldrars röster om att ha umgänge tillsammans med kontaktperson*. Stockholm: Rädda Barnen.

Nilsson, Agneta (2005) *Barn i kontaktfamilj – några socialsekreterares syn på insatsen kontaktfamilj ur barnens synvinkel*. Stockholm: FoU Nordost.

Proposition 1979/80:01 om socialtjänsten.

Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga- insatser år 2008 – Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2006) *SOSFS: 2006:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Statistiska Centralbyrån (www.scb.se)

Svenska kommunförbundet (2000) *Kontaktperson/familj/vänner 2000 – en insats enl. SoL*. Stockholm

Vinnerljung, Bo, Sallnäs, Marie och Kyhle Westermarck, Pia (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Socialstyrelsen

---

Kontaktperson är en av socialtjänstens vanligaste insatser för ungdomar. I närmare 30 år har kontaktpersoner stöttat dem som riskerar att hamna i socialt utanförskap. Trots detta är kunskapen om insatsen begränsad.

Utgångspunkten för denna studie har varit hur kontaktpersonsinsatser avslutas och varför. I rapporten redovisas faktorer - som ungdomens ålder och socialtjänstens uppföljning av den pågående insatsen - som har betydelse för hur avslutet sker.

Rapporten bygger på 75 ungdomsakter och kompletteras med intervjuer med fem socialsekreterare och med fem unga vuxna som haft insatsen.

Ur aktmaterialet kan man se att de flesta kontaktpersonsinsatserna avslutas oplanerat medan de intervjuade socialsekreterarna uppger att ett planerat avslut är det mest eftersträvansvärda. För de unga vuxna som intervjuades i studien hade insatserna med kontaktperson avslutats på olika sätt men för alla hade kontaktpersonen varit ett viktigt stöd.

Författaren till rapporten Sini Teng arbetar som kontaktsekreterare vid en familjehemsenhet.

FoU-Södertörn är en forsknings- och utvecklingsenhet som ägs gemensamt av de åtta södertörnskommunerna Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Ny-
näshamn, Södertälje, Tyresö och Värmdö. FoU-Södertörns arbetsfält är individ- och familjeomsorgen, funktionshinderområdet och socialpsykiatri inom kommunernas socialtjänst.

Verksamheten bedrivs i nära samarbete med praktiken och omfattar huvudsakligen forsknings- och utvecklingsarbeten med relevans för socialtjänstens metodutveckling. FoU-Södertörn har en hemsida, www.fou-sodertorn.se, här presenteras bl. a den egna rapportserien.